

1 פרשת לך לך א ויאמר יהוה אל-אברהם לך-לך מארצך
2 וממולדתך ומבית אביך אל-הארץ אשר אראך: ב ואעשרך
לגני גדול ואברכך ואגדלה שמך והיה ברכה:

Avraam Kenaan'a geliyor.

75 yaşındaki Avraam ve 65 yaşındaki Sara'nın, geçmişleri ve sevdikleriyle olan tüm bağlarını, sadece Tanrı emrettiği için koparmaları, on sınavdan biridir. Zira iyi bir mevkiye ve refaha ulaştıktan sonra, hayata yeni baştan başlamak hiç de kolay değildir. Tanrı, Avraam'ı Erets-Yisrael'e getirip, bu ülkenin onun soyuna ait olacağına dair söz vererek, Bene-Yisrael'in bu topraklar üzerindeki ebedi iyeliğini tesis etmektedir. Avraam ve Sara, birçok takipçileri olmasına rağmen aslında yalnızdırlar. Çünkü hiçbir zaman, kendilerini çevreleyen kültürle kaynaşmaları mümkün değildir. Avraam, "*Ever – Diğer Taraf*" sözcüğünden türemiş olan *Yvri* lakabıyla çağrılmaktadır. Bu sözcük basit anlamıyla, "*Fırat Nehri'nin karşı tarafından gelen*" demekse de, Hahamlarımız bu sözcüğü daha derin bir bakışla şöyle açıklarlar: "Manevi ve ahlaki bağlamda, tüm dünya bir tarafta, Avraam karşı taraftaydı". *Tsadikler* böyle bir yalnızlığa tahammül etmeye hazır olmalıydılar. "Popülerite" her ne kadar hoş bir şey ise de, insanların takdirlerini kazanabilmek için, prensiplerden taviz vermeye yol açabilen bir tuzaktır. Avraam ve Sara *karşı tarafa* geçme konusunda görevlendirilmişlerdir. Sadece nehrin karşı tarafına değil, aynı zamanda, Tanrı'nın boyunduruğunu kabul etmeyen herkesin de karşı tarafına...

Yaşamlarının bu noktasında, ikisinin Avram ve Saray olan isimleri, Kenaan Ülkesi'ne doğru yola çıkışlarından 24 yıl sonra Avraam (17:5) ve Sara (17:15) olarak değiştirilmiştir. Buna rağmen açıklama boyunca, biz, alışık olduğumuz isimlerini – Avraam ve Sara'yı kullanacağız.

1. *Git* – İbranice *Leh Leha*. Bkz. 22:2. Tam çeviriyle "*kendin için git*". Lüzumsuz gibi gözükken *Leha* kelimesi, "*kendin için*", "*kendi yararma*" anlamına gelir. Avraam'ın gidişi ile sağlayacağı yarar nedir? Sıradaki pasuklar bu sorunun cevabını vermektedir: "*Seni büyük bir millet haline getireceğim* – çünkü, bulunduğun ülkede çocuk sahibi olma ayrıcalığına sahip olamayacaksın. Fakat gideceğin yerde çocukların olacak ve tanımış biri haline geleceksin [böylece manevi görevini gerçekleştirmeye imkan bulacaksın]".

Diğer yandan Ramban, pasuktaki *Leha* sözcüğünün "*Lalehet – Gitmek*" fiiliyle birlikte özel bir yapı olarak sıkça kullanıldığına dair örnekler verir ve onu "açıklanması gereken bir sözcük" sınıfına sokmaz.

Tanrı'nın, gitmesi gereken yeri Avraam'a belirtmeyip, sadece "*sana göstereceğim ülkeye git*" demesi, Avraam'ı merakta bırakmış ve böylece, Ülke'nin Avraam'ın gözünde daha da değer kazanmasına neden olmuştur. Ayrıca Avraam'ın, bilmediği bu ülkeye her şeye rağmen giderken attığı her adım için ödüllendirilmesini sağlamıştır (Raşi). Zira attığı her adım, onun itaatkarlığını pekiştirici bir ifadedir.

Tora bu pasukta, Avraam'ın aştığı zorlu sınavın aşamalarını da vurgulamaktadır. İnsanın ülkesini terketmesi zor olsa da, doğduğu yeri terketmesi daha da zordur. Fakat en zor olanı, ailesini terketmesidir (Ramban).

2. Yol şartları, insanın çocuk sahibi olma ihtimalini azaltır [ki bu, çocuksuz olan Avraam ile Sara'nın en önemli endişeleridir], servetini eksiltir ve itibarına zarar verir. Bu pasukta Tanrı, Avraam'a, büyük bir ulus haline geleceğini, onu [maddi olarak] mübarek kılacağını ve ismini yücelteceğini bildirerek, onun bu zararlardan etkilenmeyeceğine dair garanti vermektedir (Raşi).

Bir Beraha olacaksın – Beraha sözcüğü tam çeviriyle "*bereket*" ya da "*mübarek kılış*" anlamına gelir. Avraam'ın *Beraha* olması, onun bir "*bereket [kaynağı]*" veya bir "*mübarek kılış [aracı]*" olduğunu ifade eder. Alternatif olarak, "Her istediğin kişiyi mübarek kılma gücün olacak" anlamına gelebilir (Raşi). Ramban'ın açıklamasına göre: "İnsanların mübarek kılarken örnek gösterecekleri standart olacaksın. Birbirlerine *beraha* verirlerken 'Tanrı seni Avraam gibi yapsın' diyecekler". Ve bu durum sadece çevredeki Kenaaniler için değil, bir sonraki pasukta vurgulandığı üzere "*Yeryüzünün tüm aileleri*" için de geçerli olacaktır.

Leh Leha

[42. Avram'a yapılan çağrı ve Göç]

12

¹ Tanrı Avram'a "Ülkenden, doğduğun yerden ve babanın evinden [ayrıl], sana göstereceğim ülkeye git" dedi. ² "Seni büyük bir millet haline getireceğim. Seni mübarek kılacağım ve ismini yücelteceğim. Bir **Beraha** olacaksın.

12.

Yeni Bir Yaratılış.

Peraşa, insan ırkı içindeki yeni bir yaratılışı anlatmaktadır: Avraam ve soyu. Dünyanın yaratılışını takip eden ilk 2000 yıl, tarihe insan nesli için bir *Başarısızlık Devresi* olarak geçmiştir. Adam günah işleyerek yüksek düzeyini kaybetmiş, Evel öldürülmüş, dünyada putperestlik başlamış ve başarısız olan bu ilk on nesil, Tufan ile yok edilmiştir. Noah'tan sonraki on nesil de farklı davranmamış ve aynı başarısızlığı sergilemiştir (bkz. *Mişna – Pirke Avot* 5:2). Avraam 1948 yılında doğmuş, 2000 yılında; yani Dağılıştan dört yıl sonra, Noah'ın ölümünden de 6 yıl önce, kendine yakın olan insanları Tanrı hizmetine yöneltmeye başlamıştır. Avraam'ın ortaya çıkışı ile insanlığın *Başarısızlık Devresi* sona ermiş ve *Tora Devresi* başlamıştır (*Talmud – Avoda Zara* 9a).

Avraam ile birlikte, insanların manevi doğasında büyük bir değişim meydana gelmiştir. Yaratılış planı, Tanrısal Görev'i tüm insanların eşit olarak paylaşması ve Tora'nın tüm insan soyuna verilmesi şeklindeydi. Fakat yirmi nesillik bir başarısızlıktan sonra, Tanrı'nın Seçilmiş Halkı olma onuru, Avraam ve onun soyu tarafından kazanılmıştır. Onlar Tora'yı alacaklar, böylelikle insanları Tanrı'nın hükümdarlığını kabule davet etmeye ve dünyayı mükemmelleştirme idealine öncü olacaklardır (bkz. a.y; *Dereh Aşem*).

"Sınav" Kavramı

Avraam yeni statüsünü tesadüfen kazanmamıştır. İnancını ölçen on tane sınavı geçerek büyüklüğünü ispatlamıştır (*Mişna – Pirke Avot* 5:4). Avraam'ın ilk sınavı, bu peraşanın ilk pasuğunda bulunmaktadır. Avraam'dan, tüm geçmişini bırakarak Tanrı'nın ona göstereceği yeni bir ülkeye gitmesi istenmektedir. Tanım olarak, Tanrısal Sınav, insanı, Tanrı'nın İsteği ile kendi doğruları arasında bir seçim yapmak zorunda bırakan sınavdır. Takdir edilir ki, "**Hesed** –

Şefkat/İyilikseverlik" özelliği ile tanınan Avraam'dan, ihtiyaç sahibi kimselere yardım etmesinin istenmesi, onun için hiç de zor bir sınav olmayacaktır. Fakat kendisinden, ihtiyaç babasını ve doğduğu toprakları terketmesini veya üzerine titredığı biricik oğlunu kurban etmesini istemek (Perek 22), iyilikseverlik simgesi Avraam için gerçek birer deneyim olacaklardır. Avraam, her seferinde kendi isteklerini bastırarak, Tanrı'nın İsteği'ni gerçekleştirmiş, bu şekilde insanlığının olası en yüksek düzeydeki amacının, Tanrısal Bilgeliliği tek gerçek olarak kabul etmek olduğunu göstermiştir.

Yalnız bir sorun vardır: Tanrı gelecekte olacak her olayı bildiğine göre, insanların, karşılına çıkacak her türlü duruma ne şekilde tepki vereceklerini de biliyor demektir. O zaman Avraam'ı sınamasının anlamı nedir? Rambam'a göre (*More Nevuim* 3:24), tüm bu sınavların amacı, Avraam gibi büyük bir insanın Tanrı'ya nasıl itaat ettiğini insanlığa göstermektir. Avraam büyük baskılar altındayken bile inançlı bir şekilde Tanrı'ya itaat etmiş ve bu şekilde tüm insanlığa örnek olmuştur.

Ramban "Tanrı'nın sınaması" kavramını değişik bir şekilde açıklamaktadır. Kuşkusuz, Tanrı, uyguladığı sınavın sonucunu ve sınadığı kişinin bu deneyimi geçebileceğini bilmektedir. Nitekim Tanrı hiç kimseyi kapasitesinin üstünde sınamaz; sadece itaat edeceğini bildiği, doğru insanları sınavı tabi tutar. Bu yüzden, Tora'daki tüm sınavlar, sınanan insanların yararına olmuştur. Fakat bu sadece Tanrı tarafından bilinmektedir. Sınanan kişinin özgür seçim hakkı vardır ve sınavı başarıyla geçebilmek için gerekli güç ve bilgeliği kendisinde bulması gerekmektedir. Bunu başardığı takdirde, kendisindeki potansiyeli harekete geçirerek daha da yüksek bir düzeye ulaşacaktır. Zira Tanrısal yargı keferlerinde, fiili hareketler, potansiyellerden daha ağır basarlar. Çünkü kişi, *potansiyel olarak yapabileceği* hareket için değil, fiilen *yaptığı* hareket için ödüllendirilir (Avraam'ın geçtiği on sınavla ilgili olarak bkz. Perek 22 girişteki açıklamalar).

ג ואברכה

3

מְבַרְכֶיךָ וּמְקַלְלֶךָ אָאֵר וְנִבְרַכְנוּ בְךָ כָּל מִשְׁפַּחַת הָאָדָמָה:

ד וַיֵּלֶךְ אַבְרָם כְּאִשֶּׁר דִּבֶּר אֵלָיו יְהוָה וַיֵּלֶךְ אֹתוֹ לוֹט וְאַבְרָם

בֶּן-חֲמִשׁ שָׁנִים וְשִׁבְעִים שָׁנָה בְּצֵאתוֹ מִחָרָן: ה וַיִּקַּח אַבְרָם

אֶת-שָׂרִי אִשְׁתּוֹ וְאֶת-לוֹט בֶּן-אָחִיו וְאֶת-כָּל-רִכּוּשָׁם אֲשֶׁר

רָכְשׁוּ וְאֶת-הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר-עָשׂוּ בַּחָרָן וַיֵּצְאוּ לָלֶכֶת אֶרֶצָה כְּנָעַן

וַיָּבֹאוּ אֶרֶצָה כְּנָעַן: וַיַּעֲבֹר אַבְרָם בָּאָרֶץ עַד מְקוֹם שָׁכָם עַד

אֵלֹן מוֹרָה וְהַכְנַעֲנִי אָז בָּאָרֶץ: ז וַיֵּרָא יְהוָה אֶל-אַבְרָם

וַיֹּאמֶר לְזִרְעֲךָ אֲתָן אֶת-הָאָרֶץ הַזֹּאת וַיְבִן שָׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה

הַנִּרְאָה אֵלָיו: ח וַיַּעֲתֵק מִשָּׁם הַחֵרָה מִקֶּדֶם לְבֵית-אֵל וַיֵּט

אֹהֶלָה בֵּית-אֵל מִיָּם וְהָעִי מִקֶּדֶם וַיְבַן-שָׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה

וַיִּקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה:

Babil İmparatorluğu, aynı şekilde yenilgiye uğrayacak ve yerle bir edilecekti. Yirmeyau, bu kehaneti bir parşomen üzerine yazmış ve Seraya'nın oğlu Neriya'ya vererek, bu parşomene bir taş bağladıktan sonra Fırat Nehri'ne atmasını emretmiştir. Bu sembolik hareket, Babil İmparatorluğu'nun, suya atılan bir taş gibi hızla batacağını belirtmektedir (Yirmeyau 51: 63-64).

Şehem – Kutsal Topraklar'ın orta kesimlerine yakın bir şehir. Günümüzdeki Nablus yakınları.

More Ovası – (*Targum*; Raşi) İbranice **Elon More**. Bkz. Devarim 11:30. Başka kaynaklar **Elon**'un yabancı bir fıstıkağacı türü olduğunu söylerler. (İbn Ezra; 14:6, Ramban o.a.). Bu ağaç [*Pistacia Atlantica*], sumak ailesindendir ve şamfıstığı ile de akrabadır. Bazı yerlerde bu, meşe ağacı ile özdeşleştirilir. Söz konusu ağaç bin yıldan fazla ömre sahip olabilir ve fark edilecek genişlikte bir gövdesi vardır. Dolayısıyla "More'deki bu ağacın", bölgeyi işaretleyecek ölçüde büyük ve gösterişli olduğu düşünülebilir. Bkz. 35:4; Şofetim 9:6.

7. Tanrı Avram'a göründü – Tanrı, fiziksel bir varlık olmadığı için, insanlara ne şekilde "göründüğü" veya "konuştuğu" ebedi bir sırdır. Yine de Tora burada, Tanrı'nın Avraam'a somut

olarak algılayabileceği bir şekilde "göründüğünü" belirtmektedir (Hirsch). Tanrı, Avraam'ın soyunu devam ettireceğine ve Erets-Yisrael'i ona vereceğine dair söz vermektedir. Bu sebeple Avraam da, Tanrı'ya olan minnettarlığını göstermek için bir *Mizbeah* inşa etmiştir (Raşi).

8. Çadırını – İbranice **Aolo**. İbranice'de bir erkeğe ait olan malı belirtmek için, örneğin "onun çadırı" demek için, ismin sonuna bir Vav harfi ["o" sesi] gelir. Ancak pasuk Avraam'ın çadırından bahsetmesine karşın, sözcüğün sonuna Vav değil, E harfi gelmiştir – ki bu yapı, çadırın bir kadına ait olduğunu gösterir. Sözcük her ne kadar yine "[Avraam'ın] çadırını" anlamında **Aolo** olarak okunsa da, bu haliyle **Aola**, yani "bir kadının [Sara'nın] çadırını" olarak da okunabilir. Bu ayrımın üzerinde duran *Midraş*, Avraam'ın, eşini onurlandırmak için, her zaman kendi çadırından önce Sara'nın çadırını kurduğunu öğretir.

Bet-El – Tam anlamıyla "Tanrı'nın Evi". Burası, Şehem'in 37km. kadar güneyindeki bir şehirdi. Günümüzde Yeruşalayim'in 18km. kadar kuzeyinde bulunan Beitin ile özdeşleştirilmektedir.

Ay – Bet-El'den 3.5km. doğuda kalan bir kent. Günümüzdeki Haiyin ile özdeşleştirilir.

Tanrı'ya İsmi'yle dua etti – Tam çeviriyle

³ *Seni mübarek kılanları mübarek kılacak, seni lanetleyeni ise lanetleyeceğim. Yeryüzünün tüm aileleri senin sayende mübarek kılınacaklar*".

⁴ Avram, Tanrı'nın kendisine konuştuğu üzere gitti ve Lot da onunla gitti. Avram, Haran'dan çıktığında 75 yaşındaydı. ⁵ Avram, eşi Saray'ı, yeğeni Lot'u, edindikleri tüm serveti ve Haran'da topladıkları kişileri aldı ve Kenaan'a gitmek üzere yola çıktılar. Kenaan'a geldiklerinde, ⁶ Avram ülkenin içinde Şehem bölgesine kadar – More Ovası'na kadar ilerledi. Kenaaniler o dönemde ülkedeydiler.

⁷ Tanrı Avram'a göründü ve "Bu ülkeyi, senin soyuna vereceğim" dedi. [Avram] Kendisine görünen Tanrı'ya, orada bir *mizbeah* inşa etti.

⁸ [Avram] Oradan, Bet-El'in doğusundaki dağlara taşındı. Çadırını, batıdan Bet-El ile, doğudan Ay arasında kalacak şekilde kurdu. Orada Tanrı'ya bir *mizbeah* inşa etti ve Tanrı'ya İsmi'yle dua etti.

3. Avraam'ın, gideceği yabancı ülkede yeni dostlar ve onu destekleyecek kişiler bulamamaktan korkmaması için, Tanrı, onu Bizzat koruyacağına dair güvence vermektedir (*Behor Şor; Hizkuni*).

Senin sayende – Ya da "senin yolunla/aracılığınla"; ya da "Yeryüzünün tüm aileleri, kendilerini seninle mübarek kılacaklar" (Raşi).

4. **Lot** – Bkz. 11:31. Lot'un babası, Ur Kasdim'de ateş içinde can veren Aran'dır (bkz. 11:28 açık.). Avraam yetim kalan yeğeni Lot'u büyütme sorumluluğunu üstüne almıştır (*Hizkuni*).

Bazı otoritelerin de işaret ettikleri üzere, Tanrı, Lot'u yanına alması için Avraam'a herhangi bir emir vermemiştir. Nitekim Lot'un ilerideki davranışları, Avraam'ın Lot'u niçin yanına alması gerektiğini gözler önüne sermektedir. Ancak *Zoar Hadaş*'in açıklamasına göre Avraam, Kral David'in ve dolayısıyla Maşiah'ın, Lot'un soyundan geleceklerini önceden görmüştür (bkz. 19:31-38 açık.). Ayrıca Aran'ın ölümünde kendisinin çok dolaylı da olsa payı olduğu için, onun oğlu Lot'a acıması ve onu yanına almıştır.

75 yaşındaydı – Noah peraşasındaki yaş listelerine göre Avraam 1948 yılında doğmuştur. Dolayısıyla bu noktada, yıl 2023'tür.

5. **Saray'ı ... aldı** – Avraam, Sara'yı, ikna yoluyla almıştır. Zira bir kişinin, eşini yabancı bir ülkeye rızasını almadan götürmesi yasaktır (*Zoar*).

Haran'da... – Ya da "Haran'da edindikleri tüm serveti ve [burada] topladıkları tüm kişileri".

Haran'da topladıkları kişiler – Tam çeviriyle "yapmış oldukları can[lar]". Pasuğun basit anlamıyla bunlar, Haran'da edindikleri hizmetkarlar olabilir (Raşi); zira hizmetkarları, Avraam'a görevinde destek olmayı kabul etmişlerdir (Radak). Alternatif olarak, burada

Tanrı inancına sevkettikleri kişilerden söz edilmekte de olabilir (Raşi; İbn Ezra). Avraam erkeklerle, Sara ise kadınlara Tek Tanrı inancını yaymıştır. Ayrıca bu ifade, Avraam ve Sara'nın edindikleri manevi yetenekleri de simgeliyor olabilir (*Sefer Ayetsıra* 6; Raavad o.a.).

6. Atalar'ın yaptıkları, çocukları için işaretler. Ramban'a göre, Tora'nın, Atalar'ın başlarından geçenlerin anlatıldığı bu bölümlerini anlamak için, temel bir prensip göz önünde tutulmalıdır: "*Kol Ma Şeirea Laavot, Siman Labanim* – Atalar'ın başlarına gelen her şey, çocukları için birer işarettir". Tora'nın, Atalar'ın yaşadıkları olayları – yolculuklarını, kuyu kazmalarını, vs. – oldukça ayrıntılı bir şekilde anlatmasının nedeni, bu olayların gelecek için dersler teşkil etmeleridir. Örneğin, Avraam Kenaan Ülkesi'ne geldiğinde ilk olarak Şehem şehrinde durmuştur. Avraam, Yaakov'un gelecekte burada savaşılabilecek olan oğulları için dua etmiştir. Ancak ilk durağın Şehem olması, ayrıca, bu şehrin, Yahudiler tarafından ele geçirilecek ilk yer olacağına da bir işarettir (34:25, 48:22). Avraam, daha sonra Bet-El ile Ay şehirleri arasında duraklamıştır ve Ay şehri, Yeoşua tarafından ele geçirilen ikinci yerdir [Ayrıca Raşi'nin açıkladığı üzere Tanrı, More Ovası'na geldiği zaman Avraam'a, Gerizim ve Eval dağlarını göstermiştir. Bu dağlar Bene-Yisrael'in, ülkeye girer girmez, Tora'yı koruyacaklarına dair yemin edecekleri yerlerdir (Devarim 27:1 v.d.; Yeoşua 8:30 v.d). Bu anlatımların sembolik olaylarla dolu olmalarının nedeni, Tanrısal Karar'ın, yapılan fiziksel bir hareketle tasdik edilmesinin sağlanmasıdır. Bu, "*Nevua* [=peygamberlik; öngörü], sembolik bir olayla ifade edildiği zaman, Tanrısal Karar kalıcıdır ve değiştirilemez" prensibi ile uyum içindedir. Ramban bu prensibe örnek olarak, Peygamber Yirmeyau'nun Babil hakkındaki kehanetini göstermektedir. Bu kehanete göre, I. Bet-Amikdaş'ı yerle bir eden

- 9 מַיִסַּע אֲבָרָם הַלֹּךְ וְנִסְוֶה הַנִּגְבָּה: פ
- 10 י וַיְהִי רָעַב בָּאָרֶץ וַיֵּרֶד אֲבָרָם מִצְרִימָה לָגוּר שָׁם כִּי־כָבֵד
- 11 הָרָעַב בָּאָרֶץ: יא וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הִקְרִיב לָבוֹא מִצְרִימָה וַיֹּאמֶר
- אַל־שָׂרִי אִשְׁתּוֹ הִנֵּה־נָא יֵדְעָתִי כִּי אִשָּׁה יִפְתַּ־מְרָאָה אָתָּה:
- 12 יב וַיְהִי כִי־יִרְאוּ אֹתָךְ הַמִּצְרַיִם וַאֲמָרוּ אִשְׁתּוֹ זֹאת וַהֲרָגוּ
- 13 אֹתִי וְאַתָּךְ יַחִיו: יג אֲמַר־יָנָא אַחֲתִי אֵת לְמַעַן יִיטַב־לִי
- 14 בַּעֲבוּרְךָ וַחֲתִיתָה נַפְשִׁי בְּגִלְלָךְ: שני יד וַיְהִי כָּבֹא אֲבָרָם
- מִצְרִימָה וַיִּרְאוּ הַמִּצְרַיִם אֶת־הָאִשָּׁה כִּי־יִפָּהּ הוּא מְאֹד:
- 15 טו וַיִּרְאוּ אֹתָהּ שָׂרִי פְרַעֲה וַיַּהֲלִלוּ אֹתָהּ אֶל־פְּרַעֲה וַתִּקַּח
- 16 הָאִשָּׁה בֵּית פְּרַעֲה: טז וּלְאֲבָרָם הֵיטִיב בַּעֲבוּרָהּ וַיְהִי־לָוֶה
- צֶאֱנוּבִקָּר וַחֲמֹלִים וַעֲבָדִים וְשִׁפְחֹת וְאֶתְנַת וְגַמְלִים:

10. **İndi** – Kutsal Topraklar’a gelişi, “*Aliya – Çıkış/Yükseliş*”, buradan çıkış da “*Yerida – İniş*” olarak terimlendirilir. Bkz. 13:1. Alternatif olarak “*güney yönünde gitti*”.

Eşim olduğunu anlayıp – Tam çeviriyle “*Bu onun karısıdır’ diyecekler*”.

13. **O zaman senin uğruna bana iyi davranacaklardır** – “Bana hediyeler vereceklerdir” (Raşi). Avraam’ın düşüncesine göre, Mısır asilleri, “kızkardeşini” elde edebilmek için Avraam’a hediyeler verdikleri takdirde, Avraam’ın itibarı artacağından, insanlar ona ve beraberindekilere zarar vermektan korkacaklar ve bu şekilde Sara’nın güvenliği de sağlanacaktır (Gur Arye). Fakat Sara’nın olağanüstü güzelliği olayların başka şekilde gelişmesine neden olmuş ve Avraam’ın planı başarılı olamamıştır (Ran).

15. **Paro** – Firavun. Mısır kralları için kullanılan genel ünvan (Josephus Flavius, *Antiquites* 8:6:2). Eski Mısır dilinde “Büyük Ev” anlamına gelen *parao* ifadesinden gelir. Avraam’ın Mısır’a gelişi Eski Mısır tarihindeki İkinci Orta Dönem’de gerçekleşmiştir. Bu dönemdeki firavunların isimleri bilinmemektedir. Ancak kronolojilerde 163 yıllık bir belirsizlik söz konusudur. Dolayısıyla bu firavun, MÖ 1900 yılında görev başında olan, 12. Hanedan’a mensup II. Amenemhet olabilir.

16. **Köleler ve cariyeler** – İbranice’de sırasıyla *Eved* ve *Şifha*. Çeviri boyunca “*köle*” erkek, “*cariye*” ise kadın köleyi ifade edecektir.

... **develeri oldu** – Avraam, Sedom Kralı’ndan hediye almayı şiddetle reddetmesiyle (14:23) taban tabana tezat gösteren bir tavırla, Paro’nun verdiği hediyeleri kabul etmektedir. Avraam’ın, “Sara’nın ağabeyi” olması, Sara’yı uygun bir kişi ile evlendirmeye razı olmasını gerektirmektedir. Dolayısıyla Avraam’ın seçeneği yoktur. Hediyeleri kabul etmek zorundadır. Zira aksi bir tavır, “kızkardeşi Sara’yı” Paro ile evlendirmek istemediği anlamına gelecek ve bu davranış, elbette “uygun bir kişi” sınıfında olan Paro’nun şüphesini uyandıracaktır (Abravanel).

⁹ Avram, sürekli güneye giderek yoluna devam etti.

[43. Dertler]

¹⁰ Ülkede kıtlık başgösterdi. Avram, bir süre kalmak üzere Mısır'a indi; çünkü ülkede ki kıtlık ağırlaşmıştı. ¹¹ Mısır'a yaklaştıklarında, eşi Saray'a "Senin güzel görünümülü bir kadın olduğunun farkındayım" dedi. ¹² "Mısırlılar seni görünce, benim eşim olduğunu anlayıp beni öldürecek, seni ise hayatta bırakacaklardır. ¹³ Lütfen kızkardeşim olduğumu söyle. O zaman senin uğruna bana iyi davranacaklardır ve senin sayende yaşamım kurtulacaktır".

¹⁴ Avram Mısır'a geldiği zaman, Mısırlılar, kadının çok güzel olduğunu gördüler.

¹⁵ Paro'nun memurları onu [Saray'ı] gördüler ve onu Paro'ya övdüler. Kadın, Paro'nun sarayına alındı. ¹⁶ [Paro, Saray'ın] Uğruna, Avram'a iyi davrandı ve [Avram'ın] davar ve sığırı, [erkek] eşekleri, köleleri ve cariyeleri, dişi eşekleri ve develeri oldu.

"Tanrı'yı İsmi'yle çağırdı". Avraam ikinci bir *mizbeah* inşa etmiş ve "Tanrı'yı İsmi'yle çağır-mıştır". Raşi'ye göre Avraam burada, Yeoşua zamanında Ahan'ın işlediği günah yüzünden, Bene-Yisrael'in karşı karşıya uğradıkları bozgunu (bkz. Yeoşua 7:1 v.d.) önceden görmüş ve onlar için dua etmiştir. Başka otoritelere göre ise, Avraam'ın Erets-Yisrael'e girer girmez "Tanrı'nın İsmi'ni anması", onun hemen işe koyulup, etrafındaki insanlara Tek Tanrı'dan bahsetmeye ve onları Tanrı yoluna davet etmeye başladığını belirtir.

9. Güney – İbranice **Negev**. Kutsal Topraklar'ın güney kısmındaki Negev bölgesi. Bu sebeple "güney" yönü için de **Negev** sözcüğü kullanılır. Tam anlamıyla "kuru bölge".

10-20. Avraam Mısır'da. Bu Avraam'ın tabi tutulduğu bir başka sınavdır. Yerleşeceği yeni yerde, Tanrı'nın Avraam'a her türlü bereketi vereceğine dair güvence vermesinden kısa bir süre sonra Kenaan Toprakları'nda büyük bir kıtlık başlar ve Avraam Mısır'a gitmek zorunda kalır. Bu kıtlık, Tanrı'nın verdiği parlak sözlerle tamamen çelişmesine rağmen, Avraam'ın inancı, zerre kadar sarsılmamıştır. Bu olay, ileride Yaakov'un da kıtlık yüzünden ailesiyle birlikte Mısır'a gideceğine bir işaretir (*Midraş*).

Saray'ın büyüleyici güzelliği göz önünde bulundurulduğunda, bu sınav daha da zorlu bir hal almaktadır. Zira Mısırlılar, ahlak dışı yaşamları ile ün salmışlardır. Mısırlılar, Saray'ı arzularlarsa ona sahip olmak için Avraam'ı öldürebileceklerdir; ve bu, her ikisinin de Mısırlılar'ın insafına kaldıkları anlamına gelmektedir (Abravanel). Avraam, Mısır'a evli çift olarak gittikleri takdirde başlarına geleceklerin farkına varmış ve ağabey-kızkardeş rolüne bürünme fikrini ortaya atmıştır.

Avraam'ın mükemmellik derecesine varan dürüstlüğü, onun Saray'ı nasıl olup da kızkardeşi olarak tanıtabildiği sorusunu akla getirmektedir. Hahamlarımız sorarlar: Sara Avraam'ın kızkardeşi miydi ki? Hayır gerçekte yeğeniydi! (11:29). Ancak Avraam'ın yalan söylemiş olması düşünülemez. Dolayısıyla Hahamlarımız buradan, bir kişinin bir kız akrabasına "kızkardeşim" şeklinde hitap etmesinin normal olduğu sonucunu çıkarırlar (*Midraş Agadol*). Buna bir başka kanıt da peraşanın devamında yer almaktadır: Saray'ın kardeşi ve Avraam'ın yeğeni olan Lot'tan da yine "[Avraam'ın] kardeşi" diye söz edilmektedir (13:8, 14:14).

Avraam, bu taktiğin hem Saray'ı hem de kendisini koruyacağını düşünmüştür. Ancak Ramban'a göre, Avraam bu yaptığıyla Saray'ı tehlikeye attığı için "büyük bir günah" işlemiştir. Rabi Samson Raphael Hirsch de burada yaptığı açıklamada, gerek Avraam'ın, gerekse de diğer büyük atalarımızın çeşitli örneklerde hatalı davranmalarının Tora tarafından belirtilmesdeki amacın, dürüstlüklerinin yanında onların hatalarından da ders almamız olduğunu belirtir. Rabi Şelomo Aviner de, Tora'nın buradaki hedefinin, büyüklerimizin hatalarını örnek gösterip kendi hatalarımızı hoşgörmemiz değil, onların bu hatalar sonucunda nasıl *Teşuva* yaptıklarını görerek kendi derslerimizi çıkarmamız olduğunu vurgular. Zira atalarımızın hatalarını da kendi düzeyleri bağlamında değerlendirmek, bunları basit birer insani hata olarak görmemek gerekir. Çünkü Avraam ve diğer atalarımız, bizim düzeyimizden çok farklı boyutta kişilerdir. Onları bu hatalarından dolayı zayıf ya da düşük düzeyli göstermek, sadece, kendi hatalarına bahane bulmak isteyenlerin, gerçekleri gözardı eden avuntuları olmakla kalacaktır.

יִּוִּינְגַע

17

יְהוָה | אֶת־פְּרָעָה נִגְעִים גְּדֹלִים וְאֶת־בֵּיתוֹ עַל־דִּבְרֵי שְׂרֵי
 18 אִשָּׁת אַבְרָם: יְהוָה וַיִּקְרָא פְּרָעָה לְאַבְרָם וַיֹּאמֶר מִה־זֹּאת עָשִׂיתָ
 19 לִי לָמָּה לֹא־הִגַּדְתָּ לִּי כִּי אִשְׁתְּךָ הִוא: יֵט לָמָּה אָמַרְתָּ
 אֶחְתִּי הִוא וְאָקַח אֹתָהּ לִי לְאִשָּׁה וְעַתָּה הִנֵּה אִשְׁתְּךָ קֵחַ
 20 וְלֹךְ: כ וַיִּצֶן עָלָיו פְּרָעָה אֲנָשִׁים וַיִּשְׁלַחוּ אֹתוֹ וְאֶת־אִשְׁתּוֹ
 וְאֶת־כָּל־אֲשֵׁר־לּוֹ:

א וַיֵּעַל אַבְרָם מִמִּצְרַיִם הִוא וְאִשְׁתּוֹ וְכָל־אֲשֵׁר־לּוֹ וּלְזֹט עַמּוֹ
 2-3 הַנִּגְבָּה: ב וְאַבְרָם כָּבֵד מְאֹד בְּמִקְנֶה בַּכֶּסֶף וּבַזָּהָב: ג וַיֵּלֶךְ
 לְמִסְעָיו מִנֶּגֶב וְעַד־בֵּית־אֵל עַד־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־הָיָה שֵׁם
 4 אֱהֱלָה בְּתַחֲלָה בֵּין בֵּית־אֵל וּבֵין הָעֵי: ד אֶל־מָקוֹם הַמְּזֻבֵּחַ
 אֲשֶׁר־עָשָׂה שָׁם בְּרֵאשִׁיטָה וַיִּקְרָא שָׁם אַבְרָם בְּשֵׁם יְהוָה:
 5 שְׁדִישִׁי ה וְגַם־לָלוֹט הִהָלֵךְ אֶת־אַבְרָם הִיָּה צֹאן־וּבָקָר
 וְאַהֲלִיִּם:

kilenmeden çıkmayı başarabilmiştir.

Avraam, *Tanrı'nın İsmi'ni insanlar arasında yayma* şeklindeki gerçek görevine döndüğünü ifade etmek için, Tanrı'ya ilk kez *korban* yaptığı *mizbeah*ı döner ve orada *Tanrı'ya İsmi'yle* dua eder (p. 4).

3. Yolculuklarına – Bu pasukta, Avraam'ın Mısır'dan dönerken de, gidişinde duraklamış olduğu yerlerde konakladığı vurgulanmaktadır. Hahamlarımız (*Talmud – Arahin* 16b) gereksiz gibi görünen bu ayrıntının bir ders vermek amacıyla vurgulandığını öğretirler. Kişi genelde konakladığı yerleri geçerli bir sebep olmadıkça değiştirmemelidir. Aksi takdirde, “zor memnun olan kişi” görüntüsü kazanarak gözden düşecek, ayrıca bu yerlerin sahiplerinin kendisini memnun edemediği izlenimini bırakarak, onların itibarını zedeleyecektir. Alternatif olarak, Avraam'ın aynı yerlerde konaklamasının sebebinin, gidişteki borçlarını ödemek olduğu düşünülebilir (Raşi).

Musar ustaları, Avraam'ın davranışından, tutumluluk hakkında bir ders çıkarırlar: Avraam Mısır'a gittiğinde henüz zengin değildir ve bu yüzden ucuz hanlarda kalmıştır. Döndüğünde ise zengindir; oysa yine aynı yerlerde kalmıştır. Buradan Avraam'ın, “gereksiz lüks” için parasını savurmaktan kaçındığını görmekteyiz.

4. ... Tanrı'ya İsmi'yle dua etti – Pasuğun alternatif çevirisi “İlk seferinde *mizbeahı* yapıp *Tanrı'ya İsmi'yle dua etmiş olduğu yere [ulaştı]*” şeklindedir (Raşi).

¹⁷ Tanrı, Avram'ın eşi Saray sebebiyle, Paro ve sarayını ciddi yaralarla vurdu. ¹⁸ Paro Avram'ı çağırttı ve "Nedir bu bana yaptığın?" dedi. "Onun eşin olduğunu neden bana söylemedin?" ¹⁹ Neden onun kızkardeşin olduğunu söyledin ve ben de onu kendime eş olarak aldım? Şimdi – işte eşin! Al ve git!"

²⁰ Paro onun [Avram'ın] üzerine adamlar görevlendirdi ve onu, karısı ve ona ait olan her şeyle birlikte gönderdi.

13 ¹ Avram, eşi ve sahip olduğu her şeyle birlikte, yanında Lot da olmak üzere, Mısır'dan Negev yönünde yukarı doğru çıktı. ² Avram, gerek sürü, gerek gümüş, gerekse de altın açısından çok yüklüydü. ³ Yolculuklarına Negev'den Bet-El'e kadar devam etti; çadırının başta bulunduğu, Bet-El ve Ay arasındaki yere kadar [gelerek] ⁴ ilk seferde *mizbeahı* yapmış olduğu yere [ulaştı]. Avram orada Tanrı'ya İsmi'yle dua etti.

⁵ Avram'a eşlik eden Lot'un da davar, sığır ve çadırları vardı.

17. Sarayını – Ya da "aile". Tam çeviriyle "[Paro'nun] Evi". Tanrı, Paro'yu ve tüm saray halkını güçten düşürücü bir deri hastalığı ile vurur. Bu hastalık, cinsel ilişkide bulunmayı da engellediği için Sara'nın onuru güvence altına alınmıştır (Raşi; Gur Arye). Bu pasukta, Sara'nın, "Avraam'ın eşi" olarak vurgulanmasının nedeni, bu yaraların, Sara'nın olduğu kadar, Avraam'ın da onurunu koruma amacıyla gönderildiğini belirtmektir (Ramban).

18. Paro Avram'ı çağırttı – Paro, başına gelenlerin Sara'nın yüzünden olduğunu anlamasına rağmen, onun, Avraam'ın eşi olduğundan halen emin değildir. Paro, Avraam'a gerçeği söyletme amacıyla onu doğrudan suçlar. Avraam Paro'nun suçlamasına cevap vermeyince de Paro şüphesinin doğru olduğunu anlar ve Avraam'a karısını alıp ülkeyi terketmesini emreder (Ramban). Paro, "Onun eşin olduğunu neden bana söylemedin?" diye sorarak, Avraam'ın – ahlak dışı davranışları ile tanınan Mısır halkına güvenmese bile – en azından Paro'ya güvenebileceğini ima etmektedir [Bu ayrıca, Paro'nun Avraam ile olan ilişkisini niçin Sara'ya sormadığını da açıklamaktadır. Paro, kendisine güvenmediği için, Avraam'ı azarlama amacındadır. Alternatif olarak, Paro, başına tüm bunların "bir kadın" yüzünden gelip gelmediğini, doğrudan Sara'ya soramayacak kadar gururlu bir tavır içine girmiş de olabilir. Bu yüzden, Avraam'a sormayı tercih etmiştir]. Avraam cevap vermemiştir. Zira cevaben Paro'nun da ahlak değerleri açısından halkından bir farkı olmadığını söylemesi ona hiç de yarar sağlamayacaktır. Ayrıca Paro'nun, sesine verdiği trajik ve öfkeli ton, aslında pek de cevap alma niyetinde olmadığı mesajını vermektedir. Daha ileride, benzer bir olaydan sonra Avraam ve Sara'yı ülkesinde yaşamaya davet eden

Avimeleh'in tersine (20:15), Paro, onlardan ülkeyi terk etmelerini istemiştir. Raşi'ye göre bunun sebebi, ahlaksızlıklarla dolu bu ülkede Avraam ve Sara'nın güvende olmayacaklarını, Paro'nun bile anlamış olmasıdır.

19. Ben de onu kendime eş olarak aldım – "Eğer beni bu şekilde yanıltmasaydın, onu kendime eş olarak almazdım".

20. Adamlar görevlendirdi – Ya da "adamlarına, Avram'la ilgili buyruk verdi". Paro, bir taraftan üzerine gelen hastalığın sebebinin bir an önce ortadan kaldırmak için acele ederken, diğer taraftan da, kötü bir davranışta bulunmak suretiyle Tanrı'nın gazabını uyandırmaktan korkmaktadır. Bu yüzden, başlarına kötü bir şey gelmesini engellemek için onlara eşlik edecek kişiler görevlendirmiş ve bu şekilde onları şerefle uğurlamıştır.

13.

1-6. Erets-Yisrael'e dönüş.

1. Yukarı doğru çıktı – Ya da "Kuzeye doğru çıktı". Ya da "Kutsal Topraklar'a çıktı". Bkz. 12:10 açık. Pasuğun basit anlamıyla, Avraam gerçekten "yukarı doğru" çıkmıştır; zira coğrafi olarak, Erets-Yisrael, Mısır'dan daha yüksek rakımlı bir bölgededir. *Zoar*, bu fiili daha derin anlamıyla algılar ve Avraam'ın, Mısır'dan çıktığı için manevi olarak yükseldiğini belirtir. Avraam, düşük bir maneviyatı olan bu yerden çıkmış ve eski yüksek derecesine ulaşmıştır. İyiyi ve kötüyü bilme ağacının meyvelerinden yiyerek günah işleyen Adam ve şaraba olan düşkünlüğü yüzünden günah işleyen Noah, bir daha asla eski derecelerine tam olarak geri dönememişlerdir. Onlardan farklı olarak Avraam, Mısır'dan – Mısır'ın simgelediklerinden – hiçbir şekilde et-

6 וּלְאַנְשָׁא אַתֶּם הָאָרֶץ לְשֶׁבֶת יַחֲדוֹ כִּי־הִיא
7 רְכוּשֶׁם רָב וְלֹא יִכְלוּ לְשֶׁבֶת יַחֲדוֹ: ז וַיְהִי־לִיב בֵּין רַעֲי
מִקְנֵה־אַבְרָם וּבֵין רַעֲי מִקְנֵה־לֹוט וְהַכְנַעְנִי וְהַפְּרָזִי אֲזִי יֵשֵׁב
8 בָּאָרֶץ: ח וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֶל־לֹוט אֶל־נָא תְהִי מְרִיבָה בֵּינִי
9 וּבֵינֶךָ וּבֵין רַעֲי וּבֵין רַעֲיָךְ כִּי־אַנְשִׁים אַחִים אֲנַחְנוּ: ט הֲלֹא
כָל־הָאָרֶץ לְפָנֶיךָ הִפְרָד נָא מֵעָלִי אִם־הִשְׁמָאֵל וְאִימָנָה
10 וְאִם־הַיָּמִין וְאַשְׁמְאִילָה: י וַיֵּשֶׁא־לֹוט אֶת־עֵינָיו וַיֵּרָא
אֶת־כָּל־כַּכָּר הִירְדֵן כִּי כָלָה מִשְׁקָה לְפָנָי | שַׁחַת יְהוָה
אֶת־סֹדֶם וְאֶת־עַמּוֹהָ כִּגְוִי־יְהוָה כָּאָרֶץ מִצְרַיִם בְּאַכָּה צָעַר:
11 יא וַיִּבְחַר־לֹו לֹוט אֶת כָּל־כַּכָּר הִירְדֵן וַיֵּסַע לֹוט מִקְדָּם
וַיִּפְרְדּוּ אִישׁ מֵעַל אָחִיו:

Lot yüksek bir noktadan etrafı gözler ve bakışları, Ölü Deniz'in kıyısında, Yarden Ovası'nda bulunan, Eden Bahçesi kadar verimli Sedom bölgesinde takılı kalır. Sedom'un yerle bir olmasından sonra (Perek 19) bu bölge – bugünkü Ölü Deniz çevresi – verimsiz bir çöl haline gelmiştir.

Yarden – Ürdün [Nehri].

Ova – İbranice **Kikar**. Tam çeviriyle “ekmek somunu” ya da “meydan”. Burası, günümüzdeki Ölü Deniz'in güney kesimine denk gelen oval şeklinde bir düzlüktü. Bkz. 19:25. Anlaşıldığı kadarıyla, o dönemde Yarden Nehri'nin kolayca akıp gidebildiği doğal yeraltı kanalları vardı ve sular burada toplanmıyordu. Bkz. 14:3, *Targum Yonatan* o.ç.

Tsoar – Sedom ve Amora yakınlarında, daha önceleri Bela olarak bilinen bir şehirdir (14:2). Ayrıca bkz. 19:22, Devarim 34:3. Geleneğe göre, Tsoar'a, bölgedeki diğer dört şehirden sonra yerleştirilmiştir (*Talmud* – *Şabat* 10b; 19:20, Raşi o.a.). Konunun akışından, Tsoar'ın tüm bu şehirlerden daha güneyde ve olasılıkla, günümüzdeki Ölü Deniz'in güney kıyılarında bulunduğu anlaşılmaktadır (Bkz. Josephus Flavius, *Savaşlar* 4:8:4).

Konu akışına göre bu ifade, çeviride, cümlelerin bu bölümüne uymaktadır. Ancak tam çeviriyi

yapacak olursak “Lot gözlerini kaldırdı ve tüm Yarden Ovası'nın, tıpkı Tanrı'nın bahçesi gibi, tıpkı Tsoar'a geldiğindeki Mısır ülkesi gibi tamamen sulak olduğunu gördü” dememiz gerekir – ki bu durumda, Tsoar Sedom bölgesinde olamaz ve Mısır sınırındaki bir kale olarak düşünülebilir. Ama bu oldukça düşük bir olasılıktır.

Sedom ve Amora – Bkz. 19:24. Ayrıca bkz. 10:19.

11. Doğuya – Pasuk tam olarak “doğudan” demektedir; ancak konunun akışından, bunun “doğuya” olduğu sonucu çıkmaktadır; zira Yarden, Bet-El'in doğusundadır (Radak; Raşi; İbn Ezra).

“Doğu” anlamına gelen **Kedem** sözcüğü, aynı zamanda “**Kodem** – **Önce**” sözcüğüyle bağlantılı olarak “**Kadmon** – **Her Şeyden Önce Olan**” şeklinde de anlaşılabilir. Bu ışık altında, Lot'un “doğudan” yolculuk etmesi, çok daha derin bir anlam taşımaktadır. Hahamlarımız Lot'un yolculuğunun “**MiKadmono Şel Olam** – **Evrenden Önce Var Olandan** [= **Tanrıdan**]” uzaklaşma şeklinde gerçekleştiğini açıklarlar. Lot Sedom'u seçerek, Tanrı'yı ve Avraam'ın yolunu seçmediğini ifade etmiş olmaktadır. Nitekim Midraş, Lot'un “**Avraam'ı da, Tanrısı'nı da istemiyorum!**” dediğini belirtir (Raşi; Midraş).

Ayrıldılar – Bu sözcük, belki de en önemli olanıdır. Her ne kadar Lot, Kral David'in büyük

⁶ Birlikte oturma konusunda ülke onları [Avram ve Lot'u] taşıyamadı. Servetleri öylesine çoktu ki, birlikte oturamadılar. ⁷ Avram'ın sürü çobanları ile Lot'unkiler arasında sürtüşme başgösterdi. Kenaaniler ve Periziler bu dönemde ülkede oturuyorlardı.

⁸ Avram Lot'a "Seninle aramda ve benim çobanlarımın seninkiler arasında lütfen sürtüşme olmasın" dedi. "Ne de olsa biz kardeş kişileriz." ⁹ İşte tüm ülke önünde. Lütfen benden ayrıl. Sola gidersen sağa, sağa gidersen sola gideceğim".

¹⁰ Lot gözlerini kaldırdı ve tüm Yarden Ovası'nın, Tsoar'a kadar, tıpkı Tanrı'nın bahçesi gibi, tıpkı Mısır ülkesi gibi tamamen sulak olduğunu gördü – bu, Tanrı Sedom ve Amora'yı yok etmeden önceydi. ¹¹ Lot kendisine tüm Yarden Ovası'nı seçti. Lot doğruya yöneldi ve ikisi ayrıldılar.

6-9. Avraam ve Lot ayrılıyorlar. Zenginlik ve daha fazlasını elde etme konusundaki ihtiras, insanların içindeki kötülüğü ortaya çıkarır. Avraam buna karşı koyabilmesine karşın, Lot daha fazla zenginlik elde etmek için, yargı yeteneğini tamamen kaybetmiş ve ilerideki paragraflarda vurgulandığı üzere, neredeyse tüm ailesini yitirmiştir. Olay, öncelikle her ikisinde sayıca çok ve kendi içlerinde kalabalık olan sürüler için yeterince otlak olmadığı iddiası ile başlar. Bu, Lot'un çobanlarının – onun desteği ve işine geldiği için konuyu rasyonalize etmesiyle – hırsızlık yapmalarına neden olur. *Pesikta Rabati*'nin açıklamasına göre, bölge elbette ki iki aileyi, sürüleri ile barındırabilecek kadar geniştir. Fakat sorunun temeli çobanların birbirleri ile geçinememeleridir (p. 7). Zira, insanlar birbirleri ile geçinemedikleri takdirde, en geniş yer bile onlara dar gelir.

7. ... Lot'unkiler arasında sürtüşme başgösterdi – Tam çeviriyle "... Lot'un sürü çobanları arasında sürtüşme başgösterdi". Lot'un dürüst olmayan çobanları, sürüleri başkalarının otlaklarında otlatmaktadırlar. Avraam'ın çobanları, bu dürüst olmayan davranıştan dolayı onları uyardıkları zaman ise, Tanrı'nın bu toprakların *tümünü* nasılsa Avraam'a verdiğini ve Avraam'ın çocuğu olmadığı için Lot'un *onun varisi* olduğu mazeretini öne sürerler. Kısacası laf kalabalığıyla, otlakların sahibinin aslında Lot olduğunu ima etmektedirler. Fakat bu pasuk, Kenaaniler ve Periziler'in halen ülkede yaşadıklarını belirterek, onların bu iddiasını çürütmektedir. Zira Avraam, henüz "ülkenin sahibi" konumuna gelmiş değildir (Raşi).

Periziler – Bu milletten ilk kez söz edilmektedir. Daha sonra diğer Kenaani milletleri arasında adı sayılmaktadır (bkz. 15:20, Şemot 3:8, 3:17, 23:23 vs.). Büyük olasılıkla Bet-El ile Şehem arasındaki bölgede, özellikle Bezek [Hirbet İbzik] (Şofetim 1:4) yöresinde yaşamışlardır (krş. 34:30). Emoriler, Hitiler ve Yevusiler'e yakın otu-

rurlarken (Yeoşua 11:3), aynı zamanda Refaim yakınlarındaki ormanlarda da yaşıyorlardı (Yeoşua 17:15). Bazı otoritelere göre Perizim ismiyle anılmalarının sebebi duvarsız şehirlerde [*Perazot*] yaşamış olmalarıdır (Keset Asofer).

8. Seninkiler – Tam çeviriyle "Senin çobanların".

Lütfen sürtüşme olmasın – Avraam barış yapmak istemesine rağmen, iki ailenin sürtüşmeden yaşamasının tek yolunun birbirlerinden ayrılmak olduğunu anlamıştır. Benzer şekilde, ileride de Tanrı Bene-Yisrael'e, Lot'un soyundan gelen halklarla dost olmamalarını emretmiştir (Bamidbar 21:5, *Midraş* o.a.); zira onlara merhamet etmeyi deneyen her ulus, sonunda savaşla karşı karşıya kalmıştır. Tora barışı sever. Aynı şekilde, Avraam da barışın sembolüdür. Fakat barışın yolunu Tora'ya aykırı patikalardan geçiren kişi, felaketi kendi elleriyle davet etmiş olur. Avraam, Lot'a "Seninle aramızda lütfen sürtüşme olmasın... Lütfen benden ayrıl" diyerek, Tanrı'nın takdirini kabul ettiğini ifade etmektedir (Rabi Aaron Kotler).

10-13. Lot parayı ahlaka tercih ediyor. Avraam iki ailenin bir arada yaşayamayacağını gördükten sonra, yaşamak istediği yeri seçmesi için öncelik şansını Lot'a tanır. Lot yaşamak için, ülkenin en verimli, fakat en gaddar ve ahlaksız insanlarını barındıran bölgesini seçer. Lot belki de, her dönemde birçok insanın taşıdığı düşünceyi taşımıştır: "Ben Sedom'da yaşar ve servetimi büyütürüm. Etrafta ne olursa olsun beni ilgilendirmez. Onların kötülüğünden etkilenecek değilim". Ancak bu düşünceyi taşıyanların genelde olduğu gibi, hatalıdır.

10. Lot gözlerini kaldırdı – Avraam'ın bu teklifi ni çekici bulan Lot, bunu, Avraam'ın kısıtlayıcı ahlak kurallarını terk ederek, ülkenin bereketli kesimine yerleşme konusunda fırsat bilir. "Gözlerini kaldırır" ve materyalist duygularının onu yönlendirmesine izin verir (Hirsch).

יב אֲבָרָם יֵשֶׁב בְּאַרְץ־כְּנָעַן וְלוֹט
 יֵשֶׁב בְּעָרֵי הַכֶּכָר וַיֵּאֱהֶל עַד־סֹדֶם: יג וְאַנְשֵׁי סֹדֶם רָעִים
 וְחֹטְאִים לַיהוָה מְאֹד: יד וַיְהִיָּה אָמַר אֶל־אֲבָרָם אַחֲרֵי
 הַפָּרֶד־לֹוט מַעֲמֹ שָׂא־נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה מִן־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־אַתָּה
 שָׁם צָפְנָה וְנִגְבָּה וְקָדְמָה וַיָּמָה: טו כִּי אֶת־כָּל־הָאָרֶץ
 אֲשֶׁר־אַתָּה רֹאֶה לְךָ אֶתְנַנָּה וְלִזְרַעַךְ עַד־עוֹלָם: טז וְשִׁמְתָּ
 אֶת־זֶרְעֶךָ כְּעֶפֶר הָאָרֶץ אֲשֶׁר | אִם־יִוְכַל אִישׁ לְמָנוֹת
 אֶת־עֶפֶר הָאָרֶץ גַּם־זֶרְעֶךָ יִמָּנֶה: יז קוֹם הִתְהַלֵּךְ בְּאַרְץ
 לְאַרְכָּה וּלְרַחֲבָה כִּי לְךָ אֶתְנַנָּה: יח וַיֵּאֱהֶל אֲבָרָם וַיָּבֹא וַיֵּשֶׁב
 בְּאַלְנֵי מִמְרָא אֲשֶׁר בְּחִבְרוֹן וַיְבֹרֶשׁ מִזִּבְחַ לַיהוָה: ט
 רביעי א וַיְהִי בִּימֵי אֱמֶרְפֶּל מֶלֶךְ־שֹׁנְעֵר אֲרִיֹךְ מֶלֶךְ אֶלְסַר
 כְּדָרְלֶעֶמֶר מֶלֶךְ עֵילָם וְתִדְעָל מֶלֶךְ גּוֹיִם:

sayede bu topraklarda güvenle dolaşabileceğine dair söz vermektedir. Diğer yandan da Avraam'a, O'nun bir hediyesi olan Erets-Yisrael'i mülkiyetine alışının bir ifadesi olarak, bu toprakları baştan başa yürümesini emretmektedir (Ramban). Zira Yahudi kanununa göre, bir yerin ya da malın sahibi olmak için, para ya da mal değiş tokuşundan başka ayrıca sembolik bir hareket [*Kinyan*] yapılır. Bir arazi alımı söz konusu olduğunda, bu sembolik hareketlerden biri, orayı enine boyuna dolaşmaktır.

18. Göç etti – Tam çeviriyle “çadırlarını taşıdı”. Bkz. p. 12 açık.

Hevron – Ölü Deniz’in yaklaşık 34km. batısında, Sedom’a oldukça yakın ve çok ünlü bir şehir. Bu, Avraam’ın Bet-El’den güneye doğru yaklaşık 52km. yol kat ettiği anlamına gelmektedir.

Mamre – Avraam’ın müttefiki olan bir Emori (14:13). Bu bölge daha sonra Kıryat Arba olarak anılmaya başlanmıştır (35:27).

Mamre Düzlüğü – Ya da “Ovası”. İbranice *Elone Mamre*. Bazı otoriteler bunu “Mamre’nin Fıstık ağaçları” olarak çevirirler. Bkz. 12:6 açık.

Josephus bunun Ogyges [Eski Olan] adında bir meşe ağacı olduğunu belirtir (*Antiquites* 1:10:4; *Savaşlar* 4:9:7).

14.

❧ Kralların Savaşı.

Bu bölüm Avraam’ın daha önce bilmediğimiz yeni bir özelliğini, *cesaretini*, gözler önüne sermektedir. Kaygısızca Sedom şehrine yerleşen Lot, bölgenin büyük krallıklarının savaşı sonucunda esir düşer. Avraam sayıca çok az olmalarına rağmen, takipçilerini seferber ederek Lot’u kurtarmak için harekete geçer. Mucize sonucu Avraam savaşı kazanır ama ganimeti kabul etmez. O zamanın herkesçe kabul edilmiş kurallarına göre, ganimetten pay almaya hakkı olmasına rağmen bunu kabul etmemesi, Avraam’ın asil karakterinin bir göstergesidir. Fakat Avraam, kendisiyle beraber savaşa gelenlerin, hakları olan payı almalarına engel olmamıştır. Avraam böylelikle, eksiksiz kişiliğini iki yönden ispatlamıştır: (1) Kişisel kazancını reddederek, savaşa kendisi için değil, yeğenini kurtarmak için girdiğini göstermiştir. (2) Kendi dürüstlüğüne öne sürerek başkalarını haklarından yoksun bırakmamıştır.

1. Bu dönemdeydi... – Rabenu Meyuhas. Tam çeviriyle “Şınar kralı Amrafel’in günlerinde [şunlar]

¹² Avram Kenaan Ülkesi'nde otururken, Lot Sedom'a kadar çadırlar kurarak, ovanın şehirlerinde yaşadı. ¹³ Ancak Sedom insanları Tanrı'ya karşı çok kötü ve günahkardılar.

¹⁴ Lot kendisinden ayrıldıktan sonra, Tanrı Avraam'a "Gözlerini kaldır ve bulunduğun yerden kuzeye, güneye, doğuya ve batıya bak" dedi. ¹⁵ "Çünkü gördüğün tüm bu ülkeyi sonsuza kadar sana ve soyuna vereceğim. ¹⁶ Soyunu toprağın tozu gibi yapacağım. Öyle ki, eğer bir kişi toprağın toz zerrecelerini sayabilirse, o zaman soyun da sayılabilecektir. ¹⁷ Kalk, ülkeyi enine boyuna dolaş; çünkü onu [bütünüyle] sana vereceğim".

¹⁸ Avram göç etti ve Hevron'daki Mamre Düzlüğü'ne gelerek [burada] oturdu. Orada Tanrı'ya bir *mizbeah* inşa etti.

14

[44. Savaş]

¹ Bu dönemdeydi – Şinar kralı Amrafel, Elasar kralı Aryoh, Elam kralı Kedorlaomer ve Goyim kralı Tidal;

büyükannesi Rut gibi bir değeri ortaya çıkaracak manevi kıvılcımlara hala sahipse de, Avraam'dan "ayrılmıştır". Zamanla iki aile arasındaki mesafe öylesine açılacaktır ki, ileride Tora, Lot'un soyundan gelen Amon ve Moav milletlerinden herhangi bir kişinin, Yahudiliği kabul etse bile, bir Yahudi kızıyla evlenmesini yasaklayacaktır (Devarim 23:4; *Pesikta Zutreta*).

12. Çadırlar kurarak – Ya da "Sedom'a kadar göç ederek" ya da "Çadırlarını Sedom yakınlarında kurarak". Bazı otoritelere göre "Çadırlarını Sedom'a kadar [olan bölgeye] taşıdıktan sonra" (Radak, *Şeraşim*). Bkz. 10:19.

Ova'nın şehirleri – Sedom ve çevresindeki şehirler.

13. Tanrı'ya karşı çok kötü ve günahkardılar – Tora'daki seslendirme işaretlerine göre çıkan sonuç budur. Alternatif olarak "kötüydüler ve Tanrı'ya karşı çok günahkardılar" (Rabag; *Septuaginta*). "Kızkardeşin Sedom'un günahı işte şuydu: Onun ve uydu şehirlerinin gurusu, bol ekmeği ve eksiksiz sükuneti vardı – ama fakir ve zavallıların elini kuvvetlendirmediler" (Yehezkel 16:49).

14-18. Tanrı daha önce verdiği sözü tekrar ediyor. Lot'un ayrılışından sonra Tanrı, Avraam'a daha önce verdiği sözü (12:7) tekrar etmektedir. Bunun nedeni, Tanrı'nın, Erets-Yisrael'i sadece Avraam'a ve onun soyuna verdiğini; Lot'un ise bu topraklarla ilişkisi olmadığını vurgulamaktır. Sforno'ya göre Tanrı, bu sözü tekrarlamak için özellikle Lot'un ayrılmasını beklemiştir. Aksi takdirde, Lot'un açgözlülüğü daha da çok alevlenecektir.

15. Sonsuza kadar – Tanrı, bu pasukta Bene-Yisrael'in, *tarih boyunca* Erets-Yisrael'e sahip olacağını söylemekte değildir. Nitekim Bene-Yisrael,

yüzyıllar boyu süren Diaspora hayatı boyunca Erets-Yisrael'den ayrı kalmışlardır. Fakat Bene-Yisrael ve Erets-Yisrael sonsuza kadar birbirleriyle bağlantı içinde olacaklardır. Bu ülke – o hayatı boyunca buranın iyeliğini hiçbir zaman tam olarak eline almamış olsa da – Avraam'a Bizzat Tanrı tarafından ve- rilmiş mülktür. Ve tarih boyunca buraların başkalarının eline geçmesi bu ebedi mülkiyeti iptal edemeyecektir (Hirsch).

Sonsuza kadar sana ve soyuna vereceğim – Ya da tam çeviriyle "sana vereceğim – ve sonsuza kadar soyuna". "Ülkeyi mülk edin. Böylelikle onu soyuna miras olarak devredebileceksin". Çünkü Erets-Yisrael, Atalar'ın Bene-Yisrael'e mirasıdır (*Talmud* – *Bava Batra* 119b). Başka bir açıklamaya göre, Tanrı o dönemde Erets-Yisrael'de bulunan Kenaaniler'in bile, Avraam'a, sanki oranın yöneticisiymiş gibi saygı duyacaklarına dair söz vermektedir (bkz. 23:6; Ramban; Sforno).

16. Toprağın tozu gibi – "Tozu saymak nasıl imkansızsa, senin soyunu saymak da aynı şekilde imkansız olacaktır" (Raşi; bkz. Melahim I 4:20; Oşea 2:1). Rabi Samson Raphael Hirsch'e göre bu benzetme, Bene-Yisrael'in belirli bir dönemde ki nüfusunu belirtmek için değil, ölümsüz bir ulus olan Bene-Yisrael'in nesiller boyunca kümülatif nüfusunu vurgulamak için yapılmıştır. Bene-Yisrael birçok millet gibi yok olmamış, varlığını hep devam ettirmiştir.

Nasıl ki "toz", üstüne basılmasına rağmen var olmaya devam ederse, aynı şekilde Bene-Yisrael de onu ezen ve yok etmek isteyen tüm milletlere rağmen var olmaya devam edecektir (*Midraş*).

17. Bu pasukta hem bir söz, hem de bir emir vardır. Tanrı, Avraam'ı koruyacağına ve bu

ב עֲשׂוּ מַלְחָמָה

2

אֶת־בְּרַעַל מֶלֶךְ סֶדֶם וְאֶת־בְּרַשַׁע מֶלֶךְ עַמֶּרְהָ שְׁנָאָב | מֶלֶךְ
אֲדָמָה וְשִׁמְאֵבֶר מֶלֶךְ צְבִיִּים [צְבוֹיִם] וּמֶלֶךְ בִּלְעַ הִיא־צֶעֶר:
ג כָּל־אֱלֹהֵי חֲבָרֹו אֶל־עֶמֶק הַשָּׂדִים הוּא יָם הַמֶּלַח: ד שְׁתֵּים
עֶשְׂרֵה שָׁנָה עָבְדוּ אֶת־כְּדֻרְלַעֲמֹר וּשְׁלֹש־עֶשְׂרֵה שָׁנָה מָרְדּוּ:
ה וּבְאַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה בָּא כְּדֻרְלַעֲמֹר וְהַמְּלָכִים אֲשֶׁר אָתּוּ
וַיָּכֹן אֶת־רַפָּאִים בְּעֶשְׂתֵּית קַרְנִים וְאֶת־הַזִּזִּים בָּהֶם וְאֵת
הָאִמִּים בְּשֹׁה קְרִיתִים:

na göre, Sedom ve çevresindeki şehirlerin kral-
ları, Kedorlaomer ve müttefiklerine hizmet
etmek için bir antlaşma yapmışlardı ve bu, Sidim
Vadisi'nde gerçekleşmişti. Bu antlaşma 12 yıl
boyunca yürürlükte kaldıktan sonra, beş krallık,
vergi verdikleri dört krallığa karşı, 13 yıl boyunca
(ya da 13. yılda; s.p. açık.) isyan ettiler. 14. yılın
başında Kedorlaomer ve müttefikleri, isyanı
bastırmaya ve otoritelerini tekrar kabul ettirmeye
karar verdiler ve güney yönüne doğru ilerleyerek,
kuzey krallıklarının isyanıyla ilgisi olabileceğinden
şüphelendikleri her ülkeyi ele geçirdiler.

Başka otoritelere göre, ovadaki beş şehir, Sidim
Vadisi'nde bir araya gelerek bir savunma paktı
yapmışlardır. Başka bir olasılık ise Sidim
Vadisi'nde, savaşmak için toplandıkları
yönündedir (Bkz. p. 8).

4. Hizmet etmişlerdi – Yani ovanın bu beş şehir-
devleti.

Onüçüncü yılda – (*Targum Yonatan*; İbn Ezra)
Başka fikirlere göre “13 yıl boyunca isyan ettiler”
(*Midraş – Bereşit Raba* 42, *Targum Onkelos*; krş. p.
5, Raşi o.a.). Bazı kaynaklara göre hizmet dönemi
Babil Kulesi olayından hemen sonra başlamıştır
(*Seder Olam Raba* 1; krş. *Talmud – Şabat* 11a,
Raşi o.a. *Esrin* k.b.).

Aşterot Karnayim – Günümüz Golan
Tepeleri'nin bulunduğu yerde, Kineret [Tiberya]
Gölü'nün yaklaşık 40km. doğusunda kalan antik
ikiz şehirler. Aslında Karnayim, Aşterot'un 4km.
kadar kuzeydoğusunda bulunuyordu. Sonraları
Og buraya yakın bir yer olan (Yeoşua 9:10, 12:4,
13:12) Edrei'de (Devarim 1:4; krş. Raşi o.a.)

oturmıştır. Aşterot aynı zamanda Saydalılar'ın
[Tsidon'lular] bir tanrısının ismidir (krş. Melahim
I 11:5 vs.). Karnayim kelimesinin tam anlamı
“iki/çift boynuz” ya da “ikiz boynuz” dur.

Refaim – *Targum*'a göre “Güçlüler”, “Heybetliler”
ya da “Devler”. Krş. Devarim 2:11, 2:21. Bunların
ölkeleri Avraam'a vaadedilmiş (15:20) ve bir
bölümü Lot'un soyuna verilmiştir (Devarim
2:20). En az 3m. boyunda oluşuyla ünlenmiş olan
Og isimli bir devin, Refaim'den geriye kalan tek
kişi olduğu söylenir (Devarim 3:11; Yeoşua 12:4,
13:12). Yarden Nehri'nin doğusunda kalan
ölkeleri, daha sonraları Başan adını almıştır
(Devarim 3:13). Periziler'le bağlantıları vardı
(Yeoşua 17:15; bkz. 15:20). Bazı kaynaklar bun-
ları Hiviler ile özdeşleştirirler (*Midraş – Bereşit
Raba* 44).

Ham – Bu isim, “H” sesi veren *Het* değil,
göğüsten hafif bir nefes sesi veren ve genelde
fazla vurgulanmayıp sessiz geçilen E harfi ile
başlamaktadır. Burası Aşterot Karnayim'in 47km.
kadar güneybatısında olup, Yarden Nehri'nin
26km. kadar doğusunda kalan bir şehirdir.
Böylece saldıranların kuzeyden güneye doğru
ilerlediklerini görmekteyiz.

İbranice **Be-[H]am**. Ancak farklı noktalandığı
şekliyle bu sözcük “**Baem** – Onların Arasında”
şeklinde de okunabilir. Buradan yola çıkan bazı
kaynaklara göre pasuğun bu bölümünün çevirisi
“Aşterot Karnayim'de Refaim'i ve onların arasında
Zuzim'i...” şeklindedir (*Midraş – Bereşit Raba* 42).
Bu görüşün dayandığı nokta, Zuzim'in Refaim ile
özdeşleştirildiği pasukta (Devarim 2:20).

² [bu dört kral,] Sedom kralı Bera, Amora kralı Birşa, Adma kralı Şınav, Tsevoyim kralı Şemever ve Bela (Tsoar) kralıyla savaş yaptılar.

³ Tüm bunlar Sidim Vadisi'nde (Ölü Deniz) biraraya gelmişlerdi.

⁴ Kedorlaomer'e oniki yıl boyunca hizmet etmişlerdi; ancak onüçüncü yılda isyan ettiler.

⁵ Ondördüncü yılda Kedorlaomer beraberindeki krallarla geldi ve Aşterot Karnayim'de Refaim'i, Ham'da Zuzim'i, Şave Kiryatayim'de Emim'i yenilgiye uğrattılar.

oldu" ya da "Şınar kralı Amrafel vs.'nin [savaş açtığı] günlerde [şunlar] oldu". p. 5'ten çıkan sonuç, bu ittifakın liderinin Kedorlaomer olduğu yönündedir (bkz. *Kedorlaomer* k.b.). Kedorlaomer ve müttefikleri oniki yıl boyunca bölgedeki nispeten küçük krallıkları ezerek vergi vermeye zorlamışlardır. Bu krallıkların daha sonra onüç sene boyunca (Raşi; ancak çevirimize göre bu oniki yılı takip eden "onüçüncü yılda"; bkz. p. 4 açık.) isyan etmeleri üzerine, Kedorlaomer ve müttefikleri, otoritelerini tekrar kabul ettirmek için, bu krallıkları yağmalayarak mallarına el koymuş, sadece isyancılara değil isyancıların tarafını tutmaya eğilimli olan her krallığa da zarar vermişlerdir (p. 5-6).

Şınar – Sümer olduğu düşünülür. *Targum Yonatan* bunu Pontus adıyla sunar (bkz. 10:10 açık.). Bazı el yazıtlarında geçen isim ise Bogtos'tur ve Bağdat'ı ifade etmektedir.

Amrafel – *Talmudsal* kaynaklar bu kişiyi, Avraam'ın ateşe atılmasını emreden Şınar [=Babil] kralı Nimrod ile özdeşleştirirler (10:8; krş. *Targum Yonatan*; *Talmud* – *Eruvin* 53a; Raşi). Bazı fikirlere göre bu, antik yazılarda Ammurapi olarak kaydedilmiş olan ünlü Hammurabi'dir. Bu olaylar onun tahta geçtiği ilk yıllarda, henüz ünlü imparatorluğunu kurmadığı ve dolayısıyla lider kral olarak Kedorlaomer'in sunulduğu (p. 4, 5, 9) dönemde geçiyor olabilir. Ancak daha sonra çok genişleyip ünlendiği için, bu çağ da onun adıyla sunulmaktadır: "Amrafel'in günlerinde" bkz. *Bu dönemdedi...* k.b.

Elasar – Burası, Babil'in 185km. güneyinde, Ereh'in hemen altında bulunan Larsa'dır. Antik çağlarda önemli bir güç merkeziydi. Bkz. 10:10 açık.

Aryoh – Antik yazılarda Eriaku isimli bir Larsa kralından söz edilmektedir. Bu, daha sonraları da kullanılan popüler bir isimdir (krş. Daniel 2:14).

Elam – Şuşan çevresindeki bir şehir-devlet. Bkz. 10:22 açık.

Kedorlaomer – Bazı kaynaklar onun başlarda Amrafel'in generallerinden biri olduğunu ve daha sonra isyan ederek kendi krallığını kur-

duğunu öne sürer (*Sefer Ayaşar*). İsim, *Kudur* [-ın hizmetkarı] ve *Lagamar* [bir Elam tanrısı] sözcüklerinin birleşiminin İbranice'leşmiş halidir. *Midraş*'a göre ise Kedorlaomer, Noah'ın oğlu Şem'in oğlu Elam'dır (10:22).

Goyim – Tam anlamıyla "Halklar"; ya da "Aşiretler"; "Kavimler" (*Targum*). Bu durum, Tidal'ın birkaç halk üzerinde ya da barbarik bir kral olduğu şeklinde yorumlanabilir. Başka otoriteler Goyim'in, birçok halkın bir araya gelerek kurduğu bir yer adı olduğunu belirtir (Raşi). Burası Kuzey Irak'taki Gutium olabilir. Bkz. Yeşua 12:23.

Tidal – Çivi yazılarında adı geçen ve Kuzey Irak Kürtleri ya da Hitiler'in kralı olan Tudghala ya da Tudhaliya ile özdeşleştirilebilir.

2. Sedom ... Tsevoyim – Bkz. 10:19. Ayrıca Devarim 24:22, Oşea 11:8.

Tsoar – Bkz. 13:10 açık. Bu yerin adı, diğer şehirler yok olduktan sonra değiştirilmiştir (19:22). Ancak Bela isminin kullanılmasına da devam edilmiştir (36:32).

3. Sidim Vadisi – Yıkımdan sonra bu bölge çöküntüye uğradı ve Ölü Deniz oluştu. Sidim kelimesi *Sadad* kökünden gelir (krş. Yeşaya 28:24; Oşea 10:11) ki bu, "*Sade* – *Çayır*; *açık alan*" sözcüğünün de köküdür (Radak). Böylelikle *Targum Onkelos* bunu "*Çayır Vadisi*" ya da "*Çayırılar Vadisi*" olarak çevirir. *Targum Yonatan*'ın çevirisi ise "*Bahçe Vadisi*" şeklindedir; ancak "bahçe" sözcüğünün İbranice karşılığının *Pardes* olduğu göz önünde dundurulduğunda, burasının "*Cennet* [İngilizce *Paradise*] *Vadisi*" ismini taşıdığı da düşünülebilir.

Ölü Deniz – İbranice *Yam Amelah*; tam çeviriyle "*Tuz Denizi*". Moşe'nin döneminde Sidim Vadisi artık bilinmiyordu ve bu sebeple Tora tarafından burasının tanımlanması gerekmektedir. Bu düzlük, günümüzdeki Ölü Deniz'in, kuzey kısmına göre daha sığ ve jeolojik olarak daha yakın döneme ait olan güney kısmına denk gelmektedir.

Biraraya gelmişlerdi – *Seder Olam*'ın açıklaması-

וְאֶת־הַחַיִּי בְּהֶרֶם שְׁעִיר עֵד אֵיל 6
 פֶּאֶרֶן אֲשֶׁר עַל־הַמִּדְבָּר: ז' וַיֵּשְׁבוּ וַיָּבֹאוּ אֶל־עֵין מִשְׁפֹּט הוּא 7
 קָדֵשׁ וַיָּכּוּ אֶת־כָּל־שָׂדֶה הָעֵמֶלְקִי וְגַם אֶת־הָאֲמֹרִי הַיֹּשֵׁב 8
 בְּחִצְצָן תָּמָר: ח' וַיֵּצֵא מֶלֶךְ־סֹדֶם וּמֶלֶךְ עַמֹּרָה וּמֶלֶךְ אֲדָמָה 9
 וּמֶלֶךְ צִבְיִים [צִבּוּיִם] וּמֶלֶךְ בֶּלֶע הוּא־צָעַר וַיַּעֲרֹכוּ אֹתָם
 מִלְחָמָה בְּעֶמֶק הַשָּׂדִים: ט' אֵת כְּדָרְלֶעֶמֶר מֶלֶךְ עֵילָם וְתִדְעֵל 9
 מֶלֶךְ גּוֹיִם וְאַמְרָפֶּל מֶלֶךְ שִׁנְעָר וְאַרְיֹךְ מֶלֶךְ אֶלְסָר אַרְבַּעַה 10
 מְלָכִים אֶת־הַחֲמִשָּׁה: י' וְעֶמֶק הַשָּׂדִים בְּאַרְתַּ בְּאַרְתַּ חֲמֹר 10
 וַיִּנָּסוּ מֶלֶךְ־סֹדֶם וְעַמֹּרָה וַיִּפְּלוּ־שָׁמָּה וְהַנְּשֹׂאִים הָרָה נָסוּ: 11
 יא' וַיִּקְחוּ אֶת־כָּל־רֶכֶשׁ סֹדֶם וְעַמֹּרָה וְאֶת־כָּל־אֲכָלָם וַיִּלְכוּ: 11
 יב' וַיִּקְחוּ אֶת־לֹט וְאֶת־רַכְשׁוֹ בֶּן־אֶחָי אֲבִיהֶם וַיִּלְכוּ וְהוּא יֹשֵׁב 12
 בְּסֹדֶם:

8-10. Sedom yeniliyor. İsyanın sonucunu belirleyen anahtar niteliğindeki savaş budur. Sedom Kralı, Kedorlaomer'in saldırısını beklemeden, dört müttefiği ile beraber savaşa başlar (*Aemek Davar*). Beş kral savaşı dağlık bölgeye yöneltirler. Bölgeyi daha iyi tanıdıkları için daha az askerle bile başarılı olma şansları yüksektir. Gerçekten de, cesur ve yetenekli savaşçılar olsalar kazanma olasılıkları da elbette büyük olacaktır; ancak Sedom ve Amora'nın savaşçıları korkak ve zayıftırlar. Kapıldıkları büyük panik sonucunda bozguna uğramanın ötesinde, onlara zafer getirmesi için kurdukları tuzaklara da kendileri düşmüşlerdir (Hirsch).

Katran kuyuları – Ölü Deniz bölgesinde günümüzde de asfalt ve zift bulunur. Romalılar buraya *Mer Asphaltitis* yani "Asfalt Denizi" adını vermişlerdi ve burada büyük asfalt kümeleri bulunmaktaydı (Josephus Flavius, *Savaşlar* 4:8:4; Tacitus, *Tarihler* 5:6).

Dağlara – Başka bir deyişle, Ölü Deniz'in batısında, Avraam'ın yaşadığı Hevron'a doğru yükselen dağlara kaçmışlardır.

12. Lot esir alınıyor. Midraş'ın açıklamasına göre istilacıların Lot'u esir almasının sebebi,

Lot'un Avraam ile olan akrabalık ilişkisidir. Lot'u bir kafesin içine koyup kendileriyle övünmektedirler: "Avram'ın yeğenini ele geçirdik!". Pasuğun ima ettiği üzere, Lot Avraam'ı terkedip kötü insanların bulunduğu Sedom'a yerleşerek, bu başına gelenleri hak etmiştir (*Yafe Toar*). Sforno'nun açıklamasına göre, Lot'u esir alanlar, oldukça zengin bir kişi olan Avraam'ın, yeğeninin serbest bırakılması için her türlü fidyeyi vermeyi kabul edeceğini düşünmüşlerdir.

Zoar da, kralların asıl hedefinin Avraam olduğunu açıklamaktadır. Zira, Avraam insanları putlara tapmaktan vazgeçirip, onları Tanrı'ya hizmet etmeye ikna etmektedir. Bunun dışında Tanrı, tüm bu olayları temelde Lot'un esir düşmesi için planlamış, işgalci kralları bu savaşa çeşitli etkenlerle yönlendirmiştir. Bu şekilde Avraam onları yenerek daha da saygı duyulan bir kişi olacak ve böylece öğretileri daha da etkili bir hale gelecektir.

12. Çünkü o Sedom'da yaşıyordu – Çeviri "Tüm bunlar, Lot'un başına, Sedom'da oturduğu için geldi" diyen Raşi'ye göredir. Tam çeviriyle "ve o Sedom'da yaşıyordu".

⁶ [Ayrıca] Dağlık Seir’de, çölün kıyısındaki El Paran’a kadar olan bölgede Horiler’i [yendiler].

⁷ [Sonra] Döndüler ve En Mişpat’a (yani Kadeş) geldiler ve tüm Amalek çayırını ve ayrıca Hatsatson Tamar’da oturan Emoriler’i yenilgiye uğrattılar.

⁸ Sedom kralı – Amora, Adma, Tsevoyim ve Bela (Tsoar) krallarıyla birlikte – [ileri] çıktı ve Sidim Vadisi’nde savaşa giriştiler. ⁹ Elam kralı Kedorlaomer, Goyim kralı Tidal, Şinar kralı Amrafel ve Elasar kralı Aryoh’a [karşı savaşıyorlardı. Böylece] dört kral, beş taneye karşıydı. ¹⁰ Sidim Vadisi katran kuyularıyla doluydu; Sedom ve Amora kralları kaçmaya çalışırken buraya düştüler. Kalanlar ise dağlara kaçtılar.

¹¹ [Muzafferler] Sedom ve Amora’nın tüm mallarını ve tüm yiyeceklerini aldılar ve gittiler. ¹² Gittiklerinde Avram’ın yeğeni Lot’u ve servetini [de] aldılar; çünkü o Sedom’da yaşıyordu.

Zuzim – Bunlar, Devarim 2:20’de isimleri geçen Zamzumim ile aynıdır (Raşi). Zamzumim, Amoniler’in devler ırkına verdiği isimdir (Devarim 2:20). *Targum*’un çevirisi, “güçlü olanlar” anlamındaki *Takifin*’dir.

Şave Kiryatayim – Ölü Deniz’in 15km. doğusunda, Arnon Nehri’nin 9km. kuzeyinde ve Ham’ın 125km. kadar güneyindeki antik bir şehir. Tam anlamı “Çift Şehir’ Düzlüğü” şeklindedir. Moav sınırında bulunuyordu (Yehezkel 25:9; krş. Yirmeyau 48:1, 48:2, 48:23, 48:24). Daha sonra Reuven kabilesinin topraklarına dahil olmuştur (Bamidbar 32:37; Yeoşua 13:19).

Emim – Tam çeviriyle “Korku Vericiler” (*Targum*). Bu, Moaviler tarafından Refaim’e [devler] verilmiş olan bir isimdir (Devarim 2:11). Bunlar daha sonra Moav toprakları olarak bilinecek bölgede yaşamışlardır.

Yenilgiye uğrattılar – Tam çeviriyle “vurdular”. Sözcük, “öldürdüler”, “saldırdılar” ya da “ele geçirdiler” şeklinde de çevrilebilir.

6. Seir – Daha sonraları Esav tarafından ele geçirilen bölge (36:27). Seir, Ölü Deniz’in güneyindeki dağlık bölgedir. Bu da, işgalcilerin Ölü Deniz’in etrafından dolaşip batıya döndükleri anlamına gelmektedir.

Çöl – Olasılıkla Tsin Çölü. Bkz. s.a.

El Paran – Seir’in doğusundadır. *Targum*, *E[y]l* sözcüğünü “ova” olarak çevirir. Buna göre, Ölü Deniz’in tam güneyinde bulunan ve Arava olarak bilinen ova ile bağdaştırılabilir. Başka kaynaklar bunu “*Paran Fıstıkacağı*” olarak açıklar (Ramban; *Septuaginta*). Bu durumda söz konusu olan, bir kuru ya da vahadır ve ayrıca **Elon** sözcüğü ile bağlantılı görünmektedir (Bkz. 12:6 açık.; Raşi b.a., Yehezkel 31:14, *Targum* o.ç.).

Paran, Yişmael’in yerleştiği bölgedir (21:21). Sinay’dan geliş yolunda (Bamidbar 10:12), casusların Tsin Çölü istikametinde gönderildikleri yerdir (13:3, 13:21). Arava ise, Paran ve Tofel arasındaki bölgedir (Devarim 1:1).

Horiler – Bunlar Seir topraklarının ilk sakinleri olup, daha sonra Esav’ın soyundan gelenler tarafından sürülerek yok edilen bir halktır (Devarim 2:12, 2:22; krş. 36:8). Seir ismi daha sonra, Hori milletinden Seir’in adına verilmiş olabilir (krş. 36:27). Bkz. 36:2 açık.

7. [Sonra] Döndüler – Güney krallıklarına dehşet saldıktan sonra, dört kral, gerçek amaçları olan, isyancı kuzey krallıklarını yenmek için kuzey yönüne geri dönmüşlerdir.

En Mişpat – Tam çeviriyle “Karar Pınarı” ya da “Yargı Pınarı”.

Kadeş – Yani Kadeş Barnea (krş. Bamidbar 13:26 ile Bamidbar 32:8). *Targum* burayı Rekem olarak sunar. Burası, Ölü Deniz’in 80km. kadar güneyindeki Petra olarak tanımlanır (krş. 16:14, 20:1). Başka otoriteler ise burasının Ölü Deniz’in 102km. kadar güneybatısındaki bir bölge olduğunu söylerler (krş. *Talmud* – *Gitin* 2a, *Tosafot* o.a. **Aşkelon** k.b.).

Amalek – Bunlar Esav’ın soyundan gelen Amalek (36:12) değildir; zira o çok daha sonraları ortaya çıkmış ve ismi bu eski kabileden esinlenilerek verilmiştir (Ramban). Ancak pasuk daha sonraları Amalek’in yaşadığı bölgeyi vurguluyor da olabilir (Radak; Ramban).

Hatsatson Tamar – Burası, Ölü Deniz’in batı kıyısındaki En Gedi’dir (Divre Ayamim II 20:2; *Targum*; Raşi). Bkz. Şofetim 1:16; 15:19 açık. *Keniler* k.b.

Emoriler – Bkz. 10:16 açık.

- 13 יַ וַיָּבֹא הַפְּלִיט וַיֵּגֶד לְאַבְרָם הָעֶבְרִי וְהוּא שֹׁךְ
בְּאֵלָנֵי מִמְרָא הָאֲמֹרִי אֲחִי אֲשָׁכַל וְאֲחִי עֶזֶר וְהֵם בְּעֵלֵי
14 בְּרִית־אַבְרָם: יֵד וַיִּשְׁמַע אַבְרָם כִּי נִשְׁבָּה אֲחִיו וַיֵּרָק
אֶת־חֲנִיכָיו יְלִידֵי בֵיתוֹ שְׁמֹנֶה עָשָׂר וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת וַיִּרְדֹּף
15 עַד־דָּן: טו וַיַּחֲלֶק עֲלֵיהֶם | לִלְחָה הוּא וְעַבְדָּיו וַיִּכֶם וַיִּרְדְּפֵם
16 עַד־חֹבֶה אֲשֶׁר מִשְׁמָאל לְדַמְשֶׁק: טז וַיָּשֶׁב אֶת כָּל־הָרֶכֶשׁ
וְגַם אֶת־לוֹט אֲחִיו וּרְכָשׁוֹ הֵשִׁיב וְגַם אֶת־הַנָּשִׁים וְאֶת־הָעָם:
17 יז וַיֵּצֵא מִלֶּךְ־סֹדֶם לְקִרְאָתוֹ אֲחֵרִי שׁוּבוּ מִהֲכֹות
אֶת־כְּדָרְלָעַמֶר וְאֶת־הַמֶּלְכִּים אֲשֶׁר אִתּוֹ אֶל־עַמְק שְׁוֹה הוּא
עַמְק הַמֶּלֶךְ:

Dan – Kutsal Topraklar'ın kuzey ucunda, Hula Gölü'nün 23km. Hevron'un ise 230km. kadar kuzeyinde bulunan bir şehir. Burası daha ileride Dan kabilesine ait olacağı için bu isim verilmiş olabilir. Ancak öyle değilse, burada belki de bu isimde antik bir şehir mevcuttu (Radak). *Targum Yonatan* burayı Ceasarea'daki [Keysarya] Dan olarak açıklar. Zira burası Caesarea'nın 5-6km. doğusundaydı. Bkz. Yeoşua 19:47, Şofetim 18:29. Saadya Gaon ise burayı Banias Irmağı olarak tanımlar.

Bu durumda, işgalciler kuzeye doğru çıkışlarına Avraam'ın önünde başlamışlar ve Avraam onlara ancak Dan'da yetişmiştir.

Talmud kaynaklı bir bilgiye göre Dan bölgesinde Avraam'ın gücü tükenmiştir; çünkü Avraam, *Ruah Akodesh* ile, Bene-Yisrael'in ileride bu bölgede buzağı şeklindeki bir puta tapacaklarını görmüştür (Melahim I 12:29; Raşi).

15. O gece – Avraam, takibe *geceleyn* bile devam eder. Adamlarını gruplara ayırarak, düşman kuvvetlerini kovalar (Raşi) ve onları perişan ederek evlerine dönmeye zorlar (Ramban).

Savaş düzeni aldı ve onları bozguna uğrattı – Tam çeviriyle “[kuvvetlerini] böldü ve onları vurdu”.

Şam – İbranice *Damesek*. Suriye'nin başkenti. Dan'ın 78km. kuzeydoğusunda bulunur.

Anlaşılan, takip hızıyla bir günde bu mesafeye kadar ulaşabiliyordu. Bkz. 30:36 açık.

Solunda – Ya da “kuzeyinde” (*Targum*). Çünkü Yahudilik'te ana yön doğudur ve yüzünü doğuya çevirmiş birinin solu, kuzeyi gösterir.

Hova – Bkz. Yeudit 4:4, 15:4. Burası tanımlanamamaktadır; ancak kuzeye doğru gittiklerine göre, Şam'ın kuzeybatısında, olasılıkla Albana Nehri'nin dağların arasından aktığı bölge civarında olmalıdır.

16. Lot'u ... geri getirdi – Tora, öncelikle daha küçük olan başariyi, yani Avraam'ın, yağmacılar tarafından yağmalanan tüm mülkü geri almasını kaydetmekte ve savaşın gerçek amacından – Lot'un kurtuluşundan – ise ancak ondan sonra bahsetmektedir. Yenilen kralların, Avraam'dan intikam almak için Lot'u öldürmemeleri, Lot'un kurtuluşundaki mucizeviliği daha da arttırmaktadır (*Or Ahayim*).

Tam çeviriyle “Yeğeni Lot'u ve mallarını da geri getirdi – ayrıca kadınları ve halkı”. Başka bir deyişle pasuktaki “geri getirdi” sözlerinin yeri, çevirimizde okuma kolaylığı açısından sona alınmıştır.

Şave Vadisi – Ya da “Düzlük Vadisi”.

Kral Vadisi – İbranice *Emek Ameleh*. Olasılıkla Yerusalayim yakınlarındaydı; bkz. Şemuel II 18:18.

¹³ Kurtulabilen kişi geldi ve [olanları] İbrani Avram'a anlattı. O [Avram] ise Eşkol ve Aner'in kardeşi Emori Mamre'nin düzlüklerinde huzurlu bir şekilde yaşıyordu. [Bu üçü] Avram'ın müttefikiydiler.

¹⁴ Avram yeğeninin esir düştüğünü duyduğunda, evinde doğmuş olan 318 savaşıyı çağırdı ve [işgalcileri] Dan'a kadar takip etti. ¹⁵ O gece onlara karşı – o ve hizmetkarları – savaş düzeni aldı ve onları bozguna uğrattı. Onları Şam'ın solunda kalan Hova'ya kadar kovaladı.

¹⁶ [Avram] Tüm malları geri getirdi. Ayrıca yeğeni Lot'u ve mallarını; kadınları ve [kalan] halkı da geri getirdi. ¹⁷ Kedorlaomer ve yanındaki diğer krallara karşı zaferinden döndükten sonra, Sedom kralı onu karşılamak üzere Şave Vadisi'ne (yani Kral Vadisi) çıktı.

13. Kurtulabilen kişi – Ya da “mülteci”. Bazıları bunu çoğul olarak “Kurtulanlar” şeklinde çevirirler. *Midraş*'a göre bu kişi, sonradan Başan Kralı olacak olan ünlü dev Og'dur. Og, Tufan'dan Noah ve ailesi dışında “kurtulabilen tek kişi”dir (bkz. 7:23 açk.). Ancak pasuktaki basit anlama göre, Og'dan bu şekilde bahsedilmesinin sebebi, dört kralın kazandığı Refaim Savaşı'ndan kaçarak, “kurtulabilen tek kişi” olmasıdır (bkz. Devarim 3:11).

Midraş'ın öğrettiğine göre, Og'un, Avraam'ı Lot için savaşa gitmeye teşvik etmesinin altında kötü bir niyet yatmaktadır. Og, Avraam'ın bu savaşta öleceğini düşünerek, Sara'yı kendine kraliçe olarak almayı planlamıştır (Raşi). Tanrı, iyi davranışlar için ödül verdiği gibi, kötü davranışlar için de cezalandırır. Og, Avraam'a gelip olayı haber verdiği için çok uzun bir ömre hak kazanmıştır; ancak kötü niyeti sebebiyle de, en sonunda Avraam'ın oğullarının elinde ölmüştür. Og'u bizzat Moşe Rabenu öldürmüştür (Bamidbar 21:35, Raşi o.a.).

İbrani – İbranice *İvri*. Bkz. 10:21 açk. Bu sıfatın Avraam'a niçin uygun görüldüğünü geniş olarak öğrenmek için, bkz. Perek 12 en baştaki açıklamalar. Alternatif olarak bu sıfat, Avraam'ın “Ever”in soyundan geldiğini vurgulamaktadır. Sadece Avraam'ın soyundan gelenler “*İvrim* – *İbraniler*” olarak adlandırılırlar ve sadece onlar, Ever'in dili olan İbranice'yi konuşurlar. Ever'in soyundan gelen diğer halklar ise Aramca konuşurlar ve “Aramiler” olarak adlandırılırlar (Radak).

13. Huzurlu bir şekilde yaşıyordu – Hirsch. İbranice “*Şahan* – *Barmmak*” kökü.

14-16. Avraam Lot'u kurtarıyor.

14. Yeğeninin – Tam çeviriyle “kardeşinin”. Ancak buradaki “kardeş” sözcüğü “yakın akraba”

anlamındadır.

Evinde doğmuş olan – Avraam ve Sara birçok kişiyi Tanrı yoluna sevk etmişlerdir. Fakat onların öğretilerine en sadık olan kişiler, doğduklarından beri onların yanında bulunanlardır. Lot ise karakter özelliklerini daha Avraam'ın himayesine girmeden çok önce şekillendirmiştir. Avraam, Lot'un kötü özelliklerini bir ihtimalle düzeltebilecektir; fakat onları baştan şekillendirmesine imkan yoktur (Hirsch).

318 Savaşı – İbn Ezra. İbranice *Hanihav*. Tam çeviriyle “318 savaşı[lar]”. Ya da “öğrenci[ler]” (Raşi). Avraam, Tanrı'ya hizmet etmeleri için eğittiği 318 öğrencisini harekete geçirmiştir. Hahamlarımız, Avraam'ın Tora öğrenen insanları savaş için kullanarak hata yaptığını ve Bene-Yisrael'in Mısır'da köleleştirilmelerinin sebeplerinden birinin de bu hata olduğunu öğretirler (*Talmud* – *Nedarim* 32a).

Talmud'un getirdiği *Midraş* kaynaklı bir açıklamaya göre, Avraam'ın seferber ettiği 318 savaşı, 318 kişiye bedel olan kahyası Eliezer'in ta kendisidir. Nitekim, *Eliezer* kelimesinin sayısal değeri 318'e eşittir. İbn Ezra ise, bu fikre karşı çıkmakta ve Gematriya ile yeni bir şey öğrenmenin mümkün olmadığını belirtmektedir.

Keli Yakar bu iki görüşü toparlamakta ve elbette sadece Eliezer'in gitmiş olmadığını belirtmektedir. Avraam'ın galip krallara karşı sadece 318 kişiyle zafer kazanması bile büyük bir mucizedir. Dolayısıyla Avraam “*Eliezer*” sözcüğünün sayısal değeri kadar adam almakla Tanrı'nın yardımına olan ihtiyacını ilan etmektedir. Zira “*Eliezer*” ismi [“*E-li* - Tanrım” ve “*Ezer* - Yardımcı” sözcüklerinin birleşimiyle] “Tanrı Yardımcıdır” anlamını taşımaktadır.

Çağırdı – Ya da “acele ettirdi” (*Targum*), ya da “silahlandırdı” (İbn Ezra).

- 18 יָהּ וּמִלְכֵי־צֶדֶק מֶלֶךְ שָׁלֵם הוֹצִיא לָחֶם וַיֵּין וְהוּא
- 19 כָּהֵן לְאֵל עֲלִיּוֹן יֵשׁ וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמֶר בְּרוּךְ אַבְרָם לְאֵל עֲלִיּוֹן
- 20 קִנְּה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: כַּ וּבְרוּךְ אֵל עֲלִיּוֹן אֲשֶׁר־מִגֵּן צָרָהּ בִּידָךְ
- 21 וַיִּתֶּן־לּוֹ מַעֲשֶׂה מְכֹל: חֲמִישִׁי כֹּה וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ־סְדֹם אֶל־אַבְרָם
- 22 תֹּן־לִי הַנֶּפֶשׁ וְהַרְכָּשׁ קַח־לָךְ: כַּב וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֶל־מֶלֶךְ סְדֹם
- הָרֵמְתִּי יָדִי אֶל־יְהוָה אֵל עֲלִיּוֹן קִנְּה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:
- 23 כַּב אִם־מַחֲוֵט וְעַד שְׂרוּךְ־נֶעַל וְאִם־אֶקַּח מְכֹל־אֲשֶׁר־לָךְ וְלֹא
- 24 תֹּאמַר אֲנִי הַעֲשֵׂתִי אֶת־אַבְרָם: כַּד בִּלְעָדִי רַק אֲשֶׁר אָכְלוּ
- הַנְּעָרִים וְחָלַק הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָלְכוּ אִתִּי עֲנֵר אֲשָׁכַל וּמִמָּוָא
- הֵם יִקְחוּ חֶלְקָם: ס
- 1 א אַחֵר | הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הִיָּה דְּבַר־יְהוָה אֶל־אַבְרָם בַּמַּחֲזֶה
- לֵאמֹר אֶל־תִּירָא אַבְרָם אֲנִכִּי מִגֵּן לָךְ שְׂכָרְךָ הַרְבֵּה מְאֹד:

her şey kanunen ona aittir. Buna rağmen Sedom Kralı, sanki buna hakkı varmış gibi, Avraam'a, savaştan eline geçen tüm mülkü kendisine almasını, fakat adamlarını ona geri vermesini teklif etme pişkinliğini göstermektedir. Avraam ise, Tanrı'ya olan bağlılığını göstermek amacıyla, savaştan ele geçirdiği – gerek esirler olsun gerek mülk olsun – her türlü kazancı almayı reddeder. Avraam, “zaferimden kaynaklanan en önemsiz ganimeti bile kendime saklamayacağım” diyerek Tanrı'ya yemin eder (İbn Kaspi). Avraam Sedom Kralı'na “Senden hiçbir şey istemiyorum. Böylece beni Tanrı'nın değil senin zengin ettiğini söyleyerek etrafta övünemeyeceksin” diyerek, savaştan eline geçen tüm ganimeti Sedom Kralı'na geri verir (Raşi). Bu davranış övgüye değer olmasına rağmen, Hahamlarımız, esirleri Sedom Kralı'na geri vermekle, Avraam'ın hata yaptığını belirtirler. Zira, onlara doğru yolu öğretebilecek olan Avraam, bu şekilde davranarak önemli bir fırsatı tepmiştir (Talmud – Nedarim 32a).

22. Elimi ... kaldırdım – Bu bir yemin ifadesidir.

23. Ne bir iplik, ne de ayakkabı bağı – Burada sözü geçen ayakkabı bağı, deriden yapılmış bir şerittir. Krş. Yeşaya 5:27. Hahamlarımız, Avraam'ın bu iki şeyi reddetmesinin ödülü olarak, Tanrı'nın Bene-Yisrael'e Tsitsit ve Tefilin mitsvalarını verdiğini belirtirler.

24. Tek istisna – Radak, Şeraşim; İbn Ezra. Ya da “Benim dışındadır!” (bkz. 41:16).

15.

1-6. Tanrı, Avraam'a garanti veriyor – “Korkma Avram”. Genel bir aksiyom olarak bir kişi, her doğru hareketiyle, sahip olduğu “İlahi ödül kasası”na yeni bir mücevher eklemiş olur. Tanrı da o kişiye, söz konusu kasanın doluluğu oranında karşılık verecektir. Dolayısıyla bu, Tanrı bu kişi için doğada bir değişiklik – mucize – yaptığı zaman, kasada belirli bir eksilmenin gerçekleşeceği anlamına gelir. Avraam da bu gerçek doğrultusunda, krallar karşısında kazandığı mucizevi zafer dolayısıyla, hak ettiği tüm ödülün tü-kendiğini ve bundan sonra Tanrı'nın ona yardım etmeyeceğini düşünerek endişe etmektedir. Ayrıca savaşta öldürmek zorunda kaldığı insanlar için de cezalandırılmaktan korkmaktadır (Raşi). Başka bir açıklamaya göre ise korkusunun sebebi, yenilen kralların daha büyük bir ordu ile toplanarak, ani bir karşı saldırıya geçmeleri olasılığıdır (Ramban). Tanrı işte bu korkularını gidermek için ona görünüp, ödülünün büyük olduğuna dair kendisine garanti vermektedir.

1. Vizyon – İbranice Mahaze. Genel olarak, peygamberlerin Tanrı ile iletişim kurduklarında algıladıkları görüntü ya da duygu.

¹⁸ Şalem Kralı Malkitsedek ekmek ve şarap çıkardı. O, Yüce Tanrı'ya rahipti.
¹⁹ Onu [Avram'ı] mübarek kıldı ve "Avram, göklerin ve yeryüzünün Sahibi Yüce Tanrı'ya mübarek olsun" dedi. ²⁰ [Sonra Avram'a] "Ve düşmanımı eline teslim eden Yüce Tanrı, Mübarek'tir" [dedi. Avram, Malkitsedek'e] Her şeyden Maaser verdi.

²¹ Sedom kralı, Avram'a "İnsanları bana ver, serveti kendine al" dedi.

²² Avram, Sedom kralına "Elimi Yüce Tanrı Aşem'e – göklerin ve yeryüzünün Sahibi'ne – kaldırdım!" dedi. ²³ "Ne bir iplik, ne de ayakkabı bağı! Sana ait olan hiçbir şeyi almayacağım! 'Avram'ı ben zengin ettim' diyemeyeceksin. ²⁴ Tek istisna, gençlerin yedikleri ve benimle birlikte giden adamların – Aner, Eşkol ve Mamre'nin – paylarıdır. Onlar kendi paylarını alsınlar".

[45. Parçalararası Antlaşma]

15

¹ Bu olaylardan sonra, Tanrı'nın Sözü, Avram'a bir vizyonla geldi: "Korkma Avram" dedi. "Ben sana kalkanım. Ödülün çok büyüktür".

18-24. Avraam "onuru" reddediyor. Sedom Kralı'nın düştüğü kuyudan mucizevi bir şekilde çıkması da Avraam'ın büyüklüğünün bir göstergesidir. Avraam'ın alçakgönüllülüğüne ve savaş konusundaki tartışılmaz üstünlüğüne rağmen, Sedom Kralı kendisiyle övünmeye devam eder. *Midraş*'a göre Sedom Kralı, Avraam'a "Sen nasıl Nimrod'un seni attığı ateşten canlı kurtulduysan ben de kuyudan öyle kurtuldum" (bkz. p. 10) deme yüzüzlüğünü bile göstermiştir. Fakat normal halk, Avraam'ı, ona "Sen bizim kralımız ve tanrımızsın" diyerek onurlandırır. Avraam ise bu söylenenleri reddederek "Dünyanın ne Kralı ne de Tanrısı eksik" diyerek cevap verir.

18. Şalem – Yeruşalayim. Krş. Teilim 76:3 (*Targum*; Raşi; Josephus Flavius, *Antiquites* 1:10:2).

Malkitsedek – Tam çeviriyle "Dürüst Kral" ya da "Tsedom Kralı". Bkz. Teilim 110:4. Kendisinin, Noah'ın oğlu Şem olduğu söylenir (*Targum Yonatan*; *Talmud* – *Nedarim* 32b; Raşi). Tsedom, dürüstlüğü [Tsedom] sembolü olan Bet-Amikdaş'ın ileride inşa edileceği yer olan Yeruşalayim'e verilen bir isimdir ve İbranice **Meleh** sözcüğü "Kral" anlamına gelir. Dolayısıyla Mısır kralına Paro denmesi gibi, **Malki-Tsedek** de buranın kralının lakabıdır (Radak; Yeşua 10:1, Ralbag o.a.; krş. Yeşaya 1:26).

Ekmek ve şarap – Kedorlaomer, Elam kralıdır ve bu krallığın kurucusu Şem'in [yani Malkitsedek'in] Behor oğlu Elam'dır (10:22); hatta *Midraş* Kedorlaomer'in bizzat Elam olduğunu öne sürer (bkz. p. 1 açık.). Malkitsedek, Avraam'a ve yorgun savaşçılara – adet olduğu üzere (krş. Şemuel II 17:27 v.d.) – hafif yiyecekler ve içecekler ikram etmektedir. Buradan, her

ne kadar Avraam, Malkitsedek'in soyundan kişileri öldürdüyse de, onun Avraam'a karşı herhan-gi bir nefret beslemediğini görmekteyiz (Raşi).

Yüce Tanrı'ya rahipti – Meleklerle ve gök cisimlerine hizmet eden diğer milletlerin rahiplerine karşın, Malkitsedek doğrudan Tanrı'ya hizmet etmektedir (Ramban).

19. Hahamlarımız, Malkitsedek'in rahiplik ünvanının kendi soyuna miras olarak geçmediğini ve bunun ondan alınıp Avraam'a verildiğini öğretirler (*Talmud* – *Nedarim* 32b). Avraam'ın, doğrudan Malkitsedek'in – yani Şem'in – soyundan geldiği doğrudur; ancak rahiplik ünvanını miras diye almamış, bunu hak ederek kazanmıştır (a.k., Ran o.a.).

20. Yüce Tanrı Mübarektir – İnsanoğlu her şeyin Efendisi olan Tanrı'yı nasıl mübarek kılabilir? Bu sanki, insanın, Tanrı'da bulunmayan bir şeyi O'na vermesi gibi anlaşılmakta değil midir? "Tanrı'yı Mübarek Kılmak" kavramı, O'nun "tüm iyiliklerin tek Kaynağı" olduğunu dünyaya "ilan etmek" anlamına gelir (*Sefer Ahimuh* 430). İbranice'de "Mübarek kılış/Bereket" ifadesine karşılık gelen **Beraha** sözcüğü, "Kaynak/Pınar" anlamına gelen **Bereha** sözcüğü ile aynı yazılır. Zira Tanrı, yarattıklarına her zaman hayat ve bereket bahşeden; hiçbir zaman da tükenmeyen Sonsuz bir Kaynak'tır. Dolayısıyla insanoğulları olarak "Beraha söyledikimiz" – yani Tanrı'yı mübarek kıldığımız zaman; yaptığımız, O'nun Krallığı'nı kabul ve ilan etmektir.

Maaser – "Onda birlik pay". Bkz. 28:22, Devarim 14:22. Avraam'ın Malkitsedek'e verdiği Maaser, ileride Bene-Yisrael'in, Leviler'e vereceği Maaser'i simgelemektedir (Ramban).

21-23. Avraam, kralın teklifini reddediyor. Avraam'ın Malkitsedek'e yönelik açık gönüllülüğü, Sedom Kralı'nı cesaretlendirmiştir. Avraam savaşın galibidir ve savaştan ele geçirdiği

2 בַּיָּאמַר אַבְרָם אֲדֹנָי יְהוֹה מֵה־תָּתֶן־לִי וְאַנְכִי הוֹלֵךְ עֲרִירִי
 3 וּבֶן־מֶשֶׁק בֵּיתִי הוּא דִּמְשָׁק אֲלִיעֶזֶר: גַּ וַיֹּאמֶר אַבְרָם הֵן לִי
 4 לֹא נִתְּתָה זֶרַע וְהִנֵּה בֶן־בֵּיתִי יוֹרֵשׁ אֹתִי: ד וְהִנֵּה דְבַר־יְהוֹה
 אֵלָיו לֵאמֹר לֹא יִירָשְׁךָ זֶה כִּי־אִם אֲשֶׁר יֵצֵא מִמֶּעֶיךָ הוּא
 5 יִירָשְׁךָ: ה וַיּוֹצֵא אֹתוֹ הַחוּצָה וַיֹּאמֶר הַבְּטֶנָּה הַשָּׁמַיְמָה וּסְפֹר
 הַכּוֹכָבִים אִם־תּוּכַל לִסְפֹּר אֹתָם וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה יִהְיֶה זֶרְעֶךָ:
 6-7 וַהֲאֵמֶן בִּיהוֹה וַיַּחְשְׁבֶהָ לוֹ צִדְקָה: שׁ וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי
 יְהוֹה אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאוּר כַּשְׂדִּים לָתֵת לָךְ אֶת־הָאָרֶץ
 הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ:

konusunda hiçbir şüphesi kalmayacaktır (Abravanel).

5. Dışarı – *Midraş*’ın açıklamasına göre Tanrı, Avraam’ı sebep-sonuç ilişkisi ile işleyen doğal dünyadan “dışarı” çıkarmıştır. Avraam, Sara ile ikisinin çocuk sahibi olamayacaklarını bilmektedir. Fakat Tanrı ona, yıldızlar ve gök cisimleriyle simgelenen doğa kurallarının Bene-Yisrael’i kısıtlamayacağını göstermektedir. Eğer Tanrı’nın planı Avraam ve Sara’nın bir oğul sahibi olması yönünde ise, böyle bir imkanın “doğal olarak” var olmaması durumu değiştirmeyecek; bu plan mutlaka gerçekleşecektir. Ayrıca bu vizyon, tıpkı kimsenin yıldızları ele geçiremeyecek olması gibi, Bene-Yisrael’i de kimsenin yok edemeyeceğini sembolize etmektedir (*Pesikta Zutreta*).

Tanrı, Bene-Yisrael’i yıldızlara benzeterek; O’nun isteği’ni yaptıkları sürece yıldızlar gibi her şeyin üstünde olacaklarını bildirmektedir. Diğer yandan başka yerlerde (krş. 13:16, 28:14) onları toprağın tozuna benzetmiştir. Bu da Bene-Yisrael’in, Tanrı’ya karşı geldikleri takdirde, toprağın, herkes tarafından ayak altına alınan tozu gibi olacaklarını vurgulamaktadır (*Talmud – Megila* 16a).

6. Tanrı’ya inandı – İbranice *VeEemin*. Eğer Tora Avraam’ın Tanrı’ya olan inancının bu andan itibaren *başladığını* vurgulamak isteseydi *VaYaaman* sözcüğünü kullanması gerekirdi. *VeEemin* kullanımı, bu sarsılmaz inancın, Avraam’ın çoktan beri bir parçası olduğunu göstermektedir (İbn Kaspi). Buna göre Avraam

Tanrı’ya tamamen boyun eğmiş ve O’na tam olarak güvenerek, tüm davranışlarını ve hayatını O’nun öğretilerine göre yönlendirmeyi en baştan beri seçmiştir (Hirsch).

Dürüstlük – İbranice *Tsedaka*. Çeviri, Tanrı’nın gözünde, Avraam’ın hareketinin, onun eksiksiz inancını gösterdiğini belirtmektedir. Bu, Avraam adına bir “dürüstlük”tür (Raşi). Diğer yandan, bilindiği gibi bu sözcük aynı zamanda karşılık beklemeden yapılan yardımseverlik, ya da “ihsan” ifade eder. Ayrıca yüksek bir inanç düzeyine sahip olan Avraam’ın, Tanrı’nın verdiği bir söze inanması o kadar da dikkate değer bir davranış olmayabilir. Bu açıdan, pasuk “[Avram, Tanrı’nın vaadini] O’nun ihsanı olarak kabul etti” şeklinde de çevrilebilir (Ramban).

7-21. Parçalararası Antlaşma: Ülke ile ilgili Vaad. *Seder Olam*’a göre Avraam, yukarıda geçen – oğlu olacağına dair – vizyonu 75 yaşındayken tecrübe etmiştir. Erets-Yisrael üzerine yapılacak olan ve şimdi okuyacağımız bu antlaşma ise Avraam 70 yaşındayken, yani demin okuduğumuz vaadden önce yapılmıştır. Başka bir deyişle “*Berit Ben Abetarim* – Parçalararası Antlaşma” Tanrı’nın Avraam’a Kanaan Ülkesi’ne yerleşmesini emretmesinden 5 yıl önce yapılmıştır (*Talmud – Berahot* 7b, *Tosafot* o.a.). Bu antlaşma, Avraam’ın soyunun Mısır köleliğinden sonra bağımsız olacağını ve Erets-Yisrael’e ebedi miras olarak sahip olacağını temin etmektedir.

7. Miras edinmen için – Ya da “mülk olarak”.

² Avram “Ey Tanrı Aşem!” dedi. “Çocuksuz olmaya devam ettiğim sürece bana ne vereceksin ki? Evimin tek varisi Şam’lı Eliezer!”.

³ Avram devam etti: “İşte – bana çocuk vermedin. Bana ait olanı, evimdeki biri miras alacak”.

⁴ Birden, Tanrı’nın Sözü ona geldi: “Mirasçın o olmayacak!” dedi. “Sana ait olanı, senin vücudundan çıkacak biri miras alacak”. ⁵ [Tanrı] Onu dışarı çıkardı ve “Gökyüzüne bir bak. Sayabilirsen, yıldızları say” dedi. Sonra ona “Soyun işte böyle [kalabalık] olacak” dedi.

⁶ [Avram] Tanrı’ya inandı ve [Tanrı] bunu onun adına dürüstlük saydı.

⁷ [Tanrı] Ona “Ben seni, sana bu toprakları miras edinmen için vermek üzere Ur Kasdim’den çıkaran Tanrı’yım” dedi.

Ben sana kalkanım – “Ne cezadan korkman, ne de gelecekte endişelenmen için sebep var” (Raşi). Tanrı’nın Kendisi’ni Avraam için bir “**Magen – Kalkan**” olarak tanımlaması, *Amida* [ya da *Şemone Esre*] duasında Tanrı’dan, “**Magen Avraam – Avraam’ın Kalkanı**” olarak söz edilen ilk *berahada* ölümsüzleştirilmiştir. Tanrı bu sözle, Avraam’ın mirasının her Yahudi’de bulunan kıvılcımının hiçbir zaman sönmeyeceğine dair de bir garanti vermektedir.

2. Ey Tanrı Aşem – İbranice **A-do-nay E-lo-im**. Bkz. 2:4 açık. Tanrı’nın bu iki İsmi’nin bir arada kullanılması çok sık rastlanan bir durum değildir. Hahamlarımız, Tanrı’ya “**Adon – Efendi**” sıfatı ile hitap eden ilk kişinin, Avraam olduğunu öğretirler (*Talmud – Berahot* 7b) Avraam, Tanrı’ya, “**Efendim**” şeklinde hitap ederek, ona kayıtsız şartsız itaat ettiğini bildirmektedir. Tanrı’nın Dört Harfli İsmi’nin olduğu gibi okunması yasak olduğu için **A-do-nay** şeklinde okunur. Ancak bu pasuktaki **A-do-nay**, doğrudan bu şekilde yazılmıştır. Diğer yandan pasuktaki ikinci İsim ise, Dört Harfli İsim olarak yazılmasına rağmen, **E-lo-im** olarak telafuz edilir. Zira kurala göre, arka arkaya gelen iki **A-do-nay** olduğunda, [bu iki İsmi’nin belirgin bir şekilde ayrıldığı istisnalar dışında (bkz. Şemot 34:6)] bunlardan bir tanesi [genelde ikincisi; ancak istisnalar vardır (Teilim 141:8)] **E-lo-im** olarak okunur. Böylece Tanrı’nın İsmi ikilenerek sanki iki Tanrı varmış gibi bir anlamın çıkması engellenmiş olur. Pasuktaki kullanımı, Tanrı’nın Merhamet ve Yargı Nitelikleri’ni birleştirmektedir. Avraam bu iki İsmi birleştirerek, Tanrı’nın yargılayıcı olarak bile Merhametli olduğunu vurgulamaktadır (Devarim 3:24, *Mizrahi*’ye göre Raşi o.a.). Rabi Samson Raphael Hirsch’in açıklamasına göre, Tanrı’nın en sert yargısı bile, esasında bir merhamet ifadesidir. Zira Tanrı, sonsuz Bilgelisi ile, bir kişiyi şimdiden sert bir şekilde yargılayarak bu kişiye parlak bir gelecek hazırlıyor olabilir.

Çocuksuz devam ettiğim sürece – “Bana vere-

ceğin hediyelerin ne önemi olabilir? Çocuksuz [**Ariri**] olduğuma göre, bana vereceğin her şey başkalarına miras kalacak!” (*Behor Şor*). Avraam’ın bu sözleri, Tanrı bilincini yaymaya olan bağlılığının bir göstergesidir. Avraam ileriye görerek, takipçilerinden hiçbirinin, hatta kendi öz yeğeninin bile bu ilkeye bağlı kalmayacağını anlamış ve çocuksuz kalmaya devam ettiği takdirde, Tanrı’nın ona verdiği *berahaların* boşa gideceğini düşünmüştür (*Akedat Yitshak*).

Varis – İbranice **Ben Meşek**. “*Kahya*” ya da “*baş hizmetkar*” anlamında da olabilir. (Radak, *Şeraşim – Meşek* ve *Şakak* kökleri).

Şam’lı Eliezer – Bu ismi almasının sebebi Şam’da doğmuş olması olabileceği gibi, Şam’a kadar yapılan takipte (14:15) önemli bir role sahip olması da olabilir (*Midraş – Bereşit Raba* 44). Şam’ın İbranice karşılığı olan **Damesek** sözcüğünün, **Ben Meşek** (ö.a.) sıfatı ile olan bariz yakınlığı sebebiyle, bunun bir evin kahyasına verilen ünvan olduğu da düşünülebilir (*Talmud – Yoma* 28b; krş. Amos 3:12).

3. Evimdeki biri – “Evimde yaşayan, ama ailemden olmayan biri”. Yani Eliezer.

4. Birden – Burada kullanılan **İne** sözcüğü çevrilememektedir. Genelde “işte” şeklinde çevrilse de, aslında bu çeviri, ne Ural-Altay, ne de Hint-Avrupa dillerinde tam karşılığı olmayan bir ifadeye yapılan yaklaşık bir açıklamadır. Genelde herhangi bir sözcüğü ya da olayı vurgulama amaçlıdır. Burada vurgulanması mantıklı olan nokta, olayın gelişimindeki anilik olduğundan, çeviri bu şekilde yapılmıştır.

Vücudundan – Tam çeviriyle “*karnımdan*” ya da “[*senin*] *içinden*”. Tanrı, Avraam’a, onun mirasını devralacak bir öz oğlu olacağına dair söz vermektedir. Avraam öldüğünde, oğlu olgun bir yaşta olacaktır. Bu şekilde, oğlunun hiçbir şekilde bakıcıya veya yardımcıya ihtiyacı olmayacak ve Avraam’ın, mirasının *sadece* kendi oğluna geçtiği

- ח וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי יְהוִה בְּמָה אֲדַע כִּי אִירְשָׁנָה: 8
- ט וַיֹּאמֶר אֱלֹו קְחָה לִי עֶגְלָה מְשֻׁלֶּשֶׁת וְעֵז מְשֻׁלֶּשֶׁת וְאַיִל 9
- מְשֻׁלֶּשׁ וְתֹר וְגֹזֶל: י וַיִּקַּח-לֹו אֶת-כָּל-אֵלֶּה וַיְבַתֵּר אֹתָם 10
- בְּתוֹךְ וַיִּתֵּן אִישׁ-בִּתְרוֹ לְקַרְנָת רֵעֵהוּ וְאֶת-הַצֶּפֶר לֹא בָתַר: 11-12
- יֵא וַיֵּרֶד הָעֵיט עַל-הַפְּגָרִים וַיֵּשֶׁב אֹתָם אֲבָרָם: יב וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ 13
- לָבוֹא וְתִרְדָּמָה נָפְלָה עַל-אֲבָרָם וַהֲנִיחָ אִמָּה חֲשֵׁכָה גְדֹלָה
- נָפְלָת עָלָיו: יג וַיֹּאמֶר לְאֲבָרָם יֵדַע תֵּדַע כִּי-גֵר | יְהִיָּה זֶרַעְךָ 13
- בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וַעֲבָדוּם וְעָנָו אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה:

ile Yisrael arasındaki antlaşmayı iptal etmek (Radak) veya Bene-Yisrael'in Tanrı'ya hizmet etmesini engellemek isteyen ulusları simgelemektedir (Ramban). Fakat pasuğun sonunda yazılı olduğu gibi, Avraam'ın nesli onları kovalayacaktır.

12. Trans haline girdi – Tam çeviriyle “Avram’ın üzerine bir uyku çöktü”.

Dehşet verici – Ya da “... ve işte – dehşet! Üze - rine zifiri bir karanlık çöktü”. Avraam, hayatı boyunca dehşeti tatmamıştır; fakat birazdan kendisine, sürgünün karanlığı ve acılığı haber verilecektir. Tanrı gelecek bu kötü zamanları Avraam'ın üstüne uyku, dehşet ve karanlık çöktürerek sembolize etmektedir (Radak). *Midraş*'a göre bu pasuk, Yisrael'in dört büyük krallık altında geçireceği dört büyük sürgünü temsil etmektedir. “Dehşet” sözcüğü Babil İmparatorluğu'nu; “karanlık” kelimesi Pers İmparatorluğu'nu; “zifiri” tanımı Helen İmparatorluğu'nu [İmparator Antiyohus Epifanes, Hanuka {Işık} mucizesi olmadan önce, Bene-Yisrael'i yok etmek için uğraşmaktaydı]; *çöktü* kelimesi ise şu anda etkileri halen devam etmekte olan Roma sürgününü temsil etmektedir. Bu milletlerin her biri, Bene-Yisrael'i, hem de Erets-Yisrael'de boyundurukları altına almışlardır. Babil I., Roma ise II. Bet-Amikdaş'ı yıkmış, diğerleri ise, II. Bet Amikdaş dönemi ve öncesinde Yisrael'e hükmetmişlerdir. Dolayısıyla Tanrı burada, ileride olması muhtemel dört “Galut – Sürgün”e karşı Avraam'ı uyarmaktadır. Ancak bu sürgünler kesin olmayacak, sadece Bene-Yisrael günah işledikleri takdirde meydana geleceklerdir (Ramban).

13-14. Mısır sürgünü ve kurtuluş. Dört krallığın zorlayacağı sürgünler kesin olmayacak, Bene-Yisrael'in davranışlarına göre sadece muhtemelen gerçekleşeceklerdi. Ayrıca Bene-Yisrael sürgün edilseler bile, bunun süresi onların davranışlarına bağlı olacaktı. Ancak bunlardan önce Tanrı, Avraam'a, yakın zamanda ve şarta bağlı olmaksızın gerçekleşecek olan bir sürgünün varlığını bildirmektedir.

13. 400 yıl – Pasukta bu sözler, “kölelik ve eziyet”ten sonra geçmektedir; ama konunun akışına göre anlamsal yeri burasıdır. Bene-Yisrael 400 yıl boyunca yabancı statüsünde olacaklardır.

Tanrı'nın sözünü ettiği bu 400 yıllık yabancılık, bu vizyondan 30 yıl sonra, Yitshak'ın doğumu ile başlamıştır (bkz. 21:34 açık.); zira Avraam'ın aksine, Yitshak'ın, kalıcı bir evi ve onuru olmamıştır. Yitshak tüm hayatını sürgün olarak yaşamıştır. Bu yüzden Yitshak ve onun soyu, Erets-Yisrael'de yaşamalarına rağmen “yabancı” olarak adlandırılmışlardır. Süre Mısır'dan çıkış ile son bulur.

Bu 400 yılın son 210 yılı Mısır'da geçmiştir. Geleneksel bilgilere göre Yaakov'un oniki oğlu hayatta olduğu sürece, Bene-Yisrael Mısır'da – yine “yabancı” statüsünde ama – gayet rahat bir yaşam sürmüştür. Kardeşlerden en son ölen Levi'dir. Bunun ardından pasukta sözü geçen “kölelik” başlamıştır – ki bu, Mısır'daki sürgünün son 116 yılına yayılmıştır. Yine geleneksel bir bilgiyle, ağır “eziyet” dönemi Miryam'ın doğduğu yıl başlamıştır. Nitekim Miryam'ın ismi, Bene-Yisrael'in hayatının acılaşmasını [Merirut] yansıtmaktadır. Paro'nun, Bene-Yisrael üzerindeki

⁸ “Ey Tanrı Aşem!” dedi [Avram]. “Burayı gerçekten miras edineceğimi nasıl bilebilirim?”

⁹ [Tanrı] Ona “Benim için üç düve, üç keçi, üç koç, bir kumru ve bir güvercin yavrusu al” dedi.

¹⁰ [Avram] Tüm bunları aldı; ortalarından ikiye ayırdı ve her yarımı diğerinin karşısına yerleştirdi. Kuşları ise ayırmadı. ¹¹ Leşlerin üzerine akbabalar indi, ama Avram onları kovaladı.

¹² Güneş batarken Avram trans haline girdi ve işte – üzerine dehşet verici bir zifiri karanlık çöküyordu. ¹³ [Tanrı] Avram’a “Şunu iyi bil ki, soyun, kendilerine ait olmayan topraklarda 400 yıl boyunca yabancı olacak” dedi. “Onlara kölelik edecekler ve onlara eziyet edecekler.

8. Nasıl bilebilirim – Avraam, Tanrı’nın verdiği sözün ancak kendisinin ve arkasından gelecek nesillerin dürüstlüğü şartıyla geçerli olabileceğini düşünmüştür. Dahası kendisinin bunu hak etmediğini, sonraki nesillerin ise günah işleyerek bu hakkı kaybedebileceklerini düşünerek korkmuştur (Raşi; Mizrahi; Gur Arye, Maharzu).

Tanrı, antlaşmanın tasdiki için hayvanları kullanmasını emrederek (s.p.), Avraam’a şu cevabı verir: “Sen ve soyun bu topraklara, Benim önümde yapmak üzere olduğun *korban* ve ileride günahların affını sağlamak amacıyla Bet Amikdaş’ta yapılacak olan *korbanlar* sayesinde sahip olacaksınız”. Bunun üzerine Avraam, Bet Amikdaş’ın bir gün yıkılacağını ve Bene-Yisrael’i o zaman neyin hatırına affedeceğini sorar. Tanrı da günlük duaların bir parçası olan *Korbanot*’un [=Korbanları tarif eden metinler] okunmasının, Bene-Yisrael için sanki gerçekten *korban* yapıyorlarmış gibi sayılacağını söyler (*Talmud – Megila* 31b).

9. Benim için ... al – Tanrı, Avraam’a, hayvanları alıp antlaşmayı mühürlemek için gerekli olan işlemi yapmasını emreder (Sforno). Bu şekilde antlaşma “geri alınamaz yemin” statüsüne dönüşecektir. Hahamlarımız, Atalar’ın hak kazandığı ödülleri nesiller boyunca kullanıla kullanıla tükenmiş olma olasılığına rağmen, “antlaşma”nın tanım olarak “geri alınamaz” oluşunu bir garanti olarak görürler.

Üç – İbranice **Meşulešet**. Tam çeviriyle, “üç tane” ya da “üçüz”. Yaygın görüşe göre bu, bir tane, ama en kaliteli olanını ifade etmektedir (*Talmud – Gitin* 56a, *Tosafot* o.a. **Egla** k.b.; *Hizkuni*). Başka görüşlere göre “[ana rahmini terk eden] üçüncü yavru”, (Raşi; *Talmud – Pesahim* 68a, *Şabat* 11a). Bir açıklama, hayvanların üçer yaşında olduğu şeklindedir (*Targum Yonatan*; Ibn Ezra). Bir başka açıklamaya göre “üçüz kardeşlerden biri” (Ramban). Çevirimiz *Targum Onkelos* ve Raşi’nin “üç tane” açıklamaları doğrultusundadır.

Düve – İbranice **Egla**. Doğurmamış genç inek.

Kumru... – Bu türlerin hepsi, ileride Bet-Amikdaş döneminde *korban* olarak getirilecek hayvanlardır. Bunların dışında hiçbir hayvan *korban* olarak getirilemezdi. Kuşları tek sınıf kabul edersek; bu dört sınıf hayvan, 400 yılı (p. 13), dört büyük sürgünü (bkz. p. 12 açk.) ya da daha sonra sözü edilen dört nesli (p. 16) temsil ediyor olabilir (krş. Hirsch).

10. Ortalarından ikiye ayırdı – O zamanın adetine göre, ikiye ayrılmış bir cismin iki parçasının arasından geçmek, antlaşmanın taraflar arasında kabul edildiğini ifade etmekteydi. Dumanla tüten ocakla, yanan meşalenin kesik parçaların arasından geçmesi (p. 17), Tanrı’nın da antlaşmada taraf olduğunu göstermektedir (Raşi).

“**Berit** – Antlaşma” ve “**Batar** – Ayrıldı” sözcükleri birbirleriyle yakından ilişkilidirler (krş. Radak, *Şeraşim*, **Barat** kökü). Bu hareket, tıpkı hayvanın iki yarısının aslında tek bir vücut olması gibi, antlaşmayı yapan iki tarafın da aslında bir bütün olduğu anlamına gelir. Ayrıca, “tıpkı hayvanın bir yarısının, diğer yarısı olmadan yaşayamaması gibi, antlaşmanın tarafları da, diğer tarafın olmaması halinde var olamaz” mesajını içermektedir (Rabag; *İkarim* 4:45).

Ayırmadı – Avraam kuşları ikiye ayırmamıştır; çünkü *korban* amaçlı kuşlar, diğer hayvanlar gibi tamamen bölünemezler (krş. Vayikra 1:17; *Midraş – Bereşit Raba* 44; Ramban). Diğer yandan, kuşlar Bene-Yisrael’i sembolize etmektedir (*Şir Aşirim* 2:14) ve kuşların parçalara ayrılması, Bene-Yisrael’in sonsuza dek var olacağını temsil etmektedir (Raşi).

11. Akbabalar indi – Buradaki sembolizmle ilgili farklı açıklamalar mevcuttur: Kral David tüm düşman milletleri yok etmek isteyecek; fakat *Maşiah*’ın gelişine kadar Gökler’den buna izin verilmeyecektir (Raşi). Başka bir açıklamaya göre, akbabalar Bene-Yisrael’i yok ederek Tanrı

יָד וְגַם

14

אֶת־הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָן אֲנֹכִי וְאַחֲרֵי־כֵן יֵצְאוּ בִּרְכָשׁ גָּדוֹל:

טו וְאַתָּה תָּבוֹא אֶל־אֲבֹתֶיךָ בְּשָׁלוֹם תִּקְבֹּר בְּשִׁיבָה טוֹבָה:

טז טו וְדוֹר רַב־יָעִי יָשׁוּבוּ הִנֵּה כִּי לֹא־שָׁלֵם עוֹן הָאָמְרִי עַד־הִנֵּה:

יז יו וְיִהְיֶה הַשֹּׁמֵשׁ בָּאָה וְעֵלְטָה הִיָּה וְהִנֵּה תִנּוֹר עֵשֶׂן וְלִפִּיד אֵשׁ

יח אֲשֶׁר עָבַר בֵּין הַגְּזֵרִים הָאֵלֶּה: יח בֵּינֹם הַחֹוֹא כָּרַת יִהְיֶה

אֶת־אֲבָרֶם בְּרִית לֵאמֹר לְזֶרַעְךָ נִתְּתִי אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת

יט מִנְּהַר מִצְרַיִם עַד־הַנָּהָר הַגָּדֹל נְהַר־פָּרָת: יט אֶת־הַקִּינִי

כא וְאֶת־הַקִּנְזִי וְאֵת הַקְּדֻמָּנִי: כא וְאֶת־הַחֲתִי וְאֶת־הַפְּרִזִּי

כב וְאֶת־הַרְפָּאִים: כב וְאֶת־הָאֲמֹרִי וְאֶת־הַכְּנַעֲנִי וְאֶת־הַגְּרָגְשִׁי

וְאֶת־הַיְּבוּסִי: ם

ise Tanrı tarafından Edom, Moav ve Amon'a verilmiştir. Bene-Yisrael bu topraklara, *Maşiah* Dönemi'ne kadar sahip olamayacaktır (bkz. Yeşayau 11:14).

19. Keni – Anlaşıldığı kadarıyla, Ölü Deniz'in batısında, Moav'a yakın bölgede oturmuşlardır (krş. Bamidbar 24:21; *Talmud – Bava Batra* 56a). Ölü Deniz'in batısında kalan Hatsatson Tamar (14:7) ile aynı yer olduğu düşünülen İr Atemarim'de [Hurma Şehri] yaşamışlardır (Şofetim 1:16). *Targum*, Keniler'i, bir Arap kabilesi olan Şaalmler şeklinde çevirir (krş. *Talmud Bavli – Bava Batra* 56a; *Talmud Yerusalmi – Şeviit* 6:1; *Kiduşin* 1:8; *Midraş – Bereşit Raba* 44).

Kenizi – Kutsal Topraklar'ın güneydoğusu civarında, Edom yakınlarında yaşamış bir kabile olan Nevatiler ile özdeşleştirilirler (bkz. ö.a., a.k.; Bamidbar 11:22, krş. *Targum Yonatan* o.ç.; Yeşaya 60:7 ve Yehezkel 27:21, *Targum* o.ç.).

Kadmoni – Ölü Deniz'in kuzeydoğusunda, Amon topraklarına yakın bölgede yaşamış Araplar olarak tanımlanırlar (a.k.). Tam çeviriyle "Doğuhular" (krş. Şemuel I 24:14). Ölü Deniz'in bilinen bir başka adı da Kadmoni Denizi ya da Doğu Denizi'dir (Yehezkel 47:18; Yoel 2:20; Zeharya 38:17).

Hiti – Hevron civarında oturan Hitiler. Bkz. 10:15 açık.

Perizi – Bkz. 13:7 açık.

Refaim – Bkz. 14:5 açık.

Emori – Bkz. 10:16.

Kenaani – Genel bir isimdir. Zira bu döneme kadar birçok kabile, aralarında karışmışlardır. Olasılıkla Tsidon ile bağdaştırılabilir (10:15).

Girgaşi ve Yevusi – Bkz. 10:16.

¹⁴ Ancak Ben, onların kölelik edecekleri ulusu da yargılayacağım ve bunun ardından [çocukların, oradan] büyük bir servetle çıkacaklar. ¹⁵ Sen ise huzur içinde atalarına katılacak ve iyi bir yaşlılık sonucunda gömüleceksin. ¹⁶ Buraya [ancak] dördüncü nesil dönecek; zira Emoriler'in günah sınırı bu zamana kadar tamamlanmayacak".

¹⁷ Güneş battı, zifiri karanlık oldu. Ve birden, kesik parçaların arasından, dumanla tüten bir ocak ve yanan bir meşale geçti. ¹⁸ O gün, Tanrı Avram'la bir antlaşma yaptı ve "Mısır'daki Nehir'den, büyük nehre – Fırat Nehri'ne – kadar olan bu ülkeyi senin soyuna verdim" dedi. ¹⁹ "[Burası,] Keni, Kenizi, Kadmoni, ²⁰ Hiti, Perizi, Refaim, ²¹ Emori, Kenaani, Girgaşi ve Yevusi [halklarının topraklarıdır]".

baskısını en üst düzeye çıkardığı bu dönem, dolayısıyla, Mısır'da geçen son 86 yıldır.

Buna göre, "400 yıl" ifadesini kendi yerinde bıraktığımız takdirde bile, pasuk şu şekilde çözümlenecektir: "Şunu bil ki, soyun, kendilerine ait olmayan topraklarda yabancı olacak. Yitshak'ın doğumu ile başlayacak olan bu "yabancılık", sürekli bir yerden diğerine göç etmek zorunda kalan Yaakov'la devam edecek ve en sonunda Mısır'a gelinecek. Mısır'da aynı statüde 94 yıl rahat bir şekilde yaşadktan sonra, Mısırlılar'ın tavrı değişecek ve Bene-Yisrael Onlara – Mısırlılar'a – mecburen kölelik edecekler ve bunun 20 yıl sonrasında Mısırlılar, baskılarını son derece çıkararak onlara – Bene-Yisrael'e – eziyet edecekler. İçine "kölelik" ve "eziyet" dönemlerini de alan tüm bu "yabancılık" süreci, toplamda tam olarak 400 yıl sürecek, ve bu sürenin bitiminde, Bene-Yisrael'i Mısır'dan çıkaracağız".

14. Onları köleleştiren ulusu da yargılayacağım – "Senin soyunun acı çekmesine neden olacağım gibi, onlara işkence eden ulusları da yaptıklarından dolayı yargılayıp cezalandıracağım" (Ramban). Burada kullanılan "da" edatı fazladır. Dolayısıyla başka bir yere gönderme yapılmaktadır: "Bu ulusun yanında Dört Krallığı (p.12 ačk.) da yargılayacağım" anlamını vermektedir. Başka bir deyişle Bene-Yisrael'i yok etmeye çalışan hiçbir millet, Tanrı'nın vereceği cezalar-dan kurtulamayacaktır (Raşi).

15. Tanrı, Avraam'a tüm bu kötü günleri şahsen görmeyeceğine dair garanti vermektedir. Zira Avraam, yaşadığı günler süresince, çocuklarının onun izinden gideceğini görecektir. Avraam'a verilen bu sözle paralellik gösterircesine, kötü bir yol tutturmuş olan Yişmael (bkz. 21:9 ačk.), Avraam henüz hayattayken Teşuva yapmış, Esav ise günah işlemeye ancak Avraam öldükten sonra başlamıştır. Bunun ötesinde, Avraam'ın putperest babası Terah bile doğru yola dönmüştür (bkz. 11:27 ačk.). Terah'ın yaptığı Teşuva'ya, "Atalarına katılacaksın" ifadesinde gönderme

yapılmaktadır. Zira bu ifade, sadece dürüst ebeveyn sahip olan dürüst bir kişi için kullanılır (Raşi).

16. Tüm Kenaani ulusları simgeleyen Emoriler, Ülke'den kovulmalarına neden olacak günah sınırına, Mısır sürgününün başlamasından ancak dört nesil sonra ulaşacaklardır. Bu cümle, Tanrı'nın sabır ve adaletini gözler önüne sermektedir; zira Tanrı hiç kimseyi günah sınırı dolmadan cezalandırmaz ve günahkarlığın doruğunda olan bir kişiye bile Teşuva şansı verir (Raşi).

Dördüncü nesil – Levi Mısır'a gelmiş, Moşe Mısır'dan çıkmıştır. Buna göre söz konusu dört nesil, Levi, Keat, Amram ve Moşe'dir (krş. Raşi).

17. Antlaşmanın Onaylanması. Ocak ve meşale, Şehina'nın, antlaşmayı onaylayıp mühürlemek için orada mevcut olduğunu belirtmektedir. Bunun dışında, "dumanla tüten ocak", Dört Krallığın sonu olan Geinom'u sembolize etmektedir (Raşi). Başka bir açıklamaya göre ocak ve meşale, Tora'nın verilisi sırasında Sinay Dağı'nı saran yoğun karanlığı ve ateşi simgelemektedir (bkz. Şemot 19:18; More Nevuim).

18. Mısır'daki Nehir – Bazılarına göre burası Nil'dir (Targum Yonatan); ancak bu, azınlıkta kalan bir fikirdir. İbn Ezra burasının Şihur Irmağı olduğunu belirtir (krş. Yeşua 13:3, Yirmeyau 2:18). Burası Kutsal Topraklar'ın sınırında, günümüzdeki Süveyş Kanalı'nın 165km. kadar doğusundaki Wadi el Ariş ile tanımlanır (bkz. Şemot 23:31 ačk.). Bkz. Bamidbar 34:5.

Fırat Nehri – Burası Kral Şelomo'nun zamanında ulaşılan sınırdır (Melahim I 5:1).

19-21. Tora burada Erets-Yisrael'de yaşayan on ulusun isimlerini sıralamakta ve onların topraklarının, Bene-Yisrael'e Tanrı tarafından verildiğini vurgulamaktadır. Raşi, Erets-Yisrael'i fetheden Yeşua'nın, bunların son yedisinin topraklarını ele geçirdiğini belirtmektedir. Diğer üç ulusun – Keniler, Keniziler ve Kadmoniler'in – toprakları

1 א וְשָׂרִי אֲשֶׁת אֲבָרָם לֹא יָלְדָה לוֹ וְלֹה שִׁפְחָה מִצְרִית וְשָׁמָּה
 2 הָגָר: ב וַתֹּאמֶר שָׂרִי אֶל-אֲבָרָם הִנֵּה-נָא עֲצָרְנִי יְהוָה מִלָּדֶת
 בַּאֲנִי אֶל-שִׁפְחָתִי אוּלַי אֲבָנָה מִמֶּנָּה וַיִּשְׁמַע אֲבָרָם לְקוֹל
 3 שָׂרִי: ג וַתֵּלֶךְ שָׂרִי | אֲשֶׁת אֲבָרָם אֶת-הָגָר הַמִּצְרִית שִׁפְחָתָהּ
 מִקֵּץ עֶשְׂרִי שָׁנִים לְשֵׁבֶת אֲבָרָם בָּאָרֶץ כְּנָעַן וַתֵּן אֹתָהּ
 4 לְאֲבָרָם אִשָּׁה לוֹ לְאִשָּׁה: ד וַיִּבֶא אֶל-הָגָר וַתַּהַר וַתֵּלֶד כִּי
 5 הָרְתָה וַתִּקַּל גְּבִרְתָּהּ בְּעֵינֶיהָ: ה וַתֹּאמֶר שָׂרִי אֶל-אֲבָרָם
 חֲמִסִּי עָלֶיךָ אֲנֹכִי נָתַתִּי שִׁפְחָתִי בְּחִיקְךָ וַתֵּלֶד כִּי הָרְתָה
 6 וְאֶקַּל בְּעֵינֶיהָ יִשְׁפֹּט יְהוָה בֵּינִי וּבֵינֶיךָ: ו וַיֹּאמֶר אֲבָרָם
 אֶל-שָׂרִי הִנֵּה שִׁפְחָתְךָ בִּידְךָ עָשִׂי-לָהּ הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ וַתַּעֲנֶה
 7 שָׂרִי וַתְּבָרַח מִפָּנֶיהָ: ז וַיִּמְצָאָהּ מִלֶּאֶךְ יְהוָה עַל-עֵין הַמַּיִם
 8 בַּמִּדְבָּר עַל-הָעֵין בְּדֶרֶךְ שׁוּר: ח וַיֹּאמֶר הָגָר שִׁפְחָת שָׂרִי
 אֵי-מִזָּה בָּאת וְאֵנָּה תִּלְכִּי וַתֹּאמֶר מִפָּנֶי שָׂרִי גְבִרְתִּי אֲנֹכִי
 9 בְּרַחַת: ט וַיֹּאמֶר לָהּ מִלֶּאֶךְ יְהוָה שׁוּבִי אֶל-גְּבִרְתְּךָ וְהִתְעַנֵּי
 תַּחַת יְדֶיהָ:

başka birine bu şekilde eziyet etmesinin tuhaf olduğunu vurgulamakta ve durumu şu şekilde açıklamaktadır: Aslında Sara, Agar'a her zaman davrandığı gibi davranmıştır; fakat Agar, büyüyen egosu yüzünden bunu "eziyet" olarak hissetmiştir.

7. Şur yolu – Burası, Akdeniz kıyısından 93km. kadar güneyde, iyi bilinen bir Mısır'a gidiş yoludur. Agar'ın, anavatanı Mısır'a dönmekte olduğu açıktır (krş. p. 1).

Targum Şur'u Hagra olarak çevirmektedir. Burası, olasılıkla "Mısır'daki Nehir" in [Wadi el Arış] (bkz. 15:8 açık.) kıyısında bulunan bir şehirdir. Bu da bu şehri, Hebron'un yaklaşık 185km. güney-batısında kalan günümüzdeki Al Kusayma şehri yakınlarında belirlemektedir. Şur ismi günümüzde de, örneğin et-Tih Çölü'ndeki Cebel-es-Sur'da olduğu gibi, bu bölgedeki çeşitli yerlerde kullanımdadır.

Josephus Şur'u, Akdeniz kıyısında, Mısır'a yakın bir şehir olan *Pelusium* ile özdeşleştirir (*Antiquites* 6:7:3). Saadya Gaon'a göre burası *Cifar*'dır. Bkz. p. 14 açık. Dolayısıyla melek Agar'ın karşısına, tam Kutsal Topraklar'ı terk etmek üzereyken çıkmıştır.

8. Saray'ın cariyesi Agar – Melek, Agar'ı, "*Saray'ın cariyesi*" olarak çağırarak, halen Sara'nın buyruğu altında olduğunu kendisine hatırlatmaktadır. Agar da pasuğun devamında "*Hanumum Saray yüzünden kaçıyorum*" diyerek, bu gerçeği kabul ettiğini ifade etmektedir (*Hizkumi*).

9. Tanrı'nın [başka bir] Meleği – Raşi. Burada Agar'a melek tarafından yapılan her bir hitap, farklı bir melek tarafından gerçekleştirilmiştir. Yani Agar'a burada toplam dört melek görünmüştür.

[46. Yişmael'in Doğumu]

16

¹ Avram'ın eşi Saray, ona çocuk doğurmamıştı. [Saray'ın] Agar adında, Mısır'lı bir cariyesi vardı. ² Saray Avram'a "Tanrı beni doğurmaktan alıkoydu" dedi. "Cariyeme gel. Belki onun yoluyla çocuğum olur". Avram Saray'ın sözünü dinledi.

³ Avram'ın Kenaan'da yaşadığı [ilk] on yılın bitiminde, Avram'ın eşi Saray, cariyesi Mısır'lı Agar'ı aldı ve onu, kocası Avram'a eş olarak verdi. ⁴ [Avram] Onunla gerdeğe girdi ve [Agar] hamile kaldı. Hamile kaldığını anladığında, hanımına saygısızlık etmeye başladı.

⁵ Saray Avram'a "Hepsi senin yüzünden!" dedi. "Cariyemi koynuna ben verdim! Şimdi hamile olduğunu görüp bana saygısızlık ediyor. Tanrı seninle aramızda yargısını gerçekleştirsin!"

⁶ Avram Saray'a "İşte cariyen senin elinde" dedi. "Ona, uygun gördüğün şekilde davran". Saray ona [Agar'a] eziyet etti ve [Agar] onun yüzünden kaçtı.

⁷ Tanrı'nın bir meleği onu çöldeki bir su kaynağı başında – Şur yolundaki kaynağın başında – buldu. ⁸ [Melek] "Saray'ın cariyesi Agar!" dedi "Nereden geliyor, nereye gidiyor-sun?"

"Hanımın Saray yüzünden kaçıyorum" diye cevap verdi [Agar].

⁹ Tanrı'nın [başka bir] meleği ona "Hanımına dön ve kendini onun ellerine teslim et" dedi.

16.

❧ Yişmael'in doğumu.

Sahip oldukları manevi zenginliğe ve Tanrı'nın onlara verdiği sözlere rağmen, Avraam ve Sara'nın kalpleri buruktur. Çünkü Tanrısal öğretileri, insan ırkına öğretme görevini devam ettirebilmeleri için, bir mirasçılarının olması gerekmektedir. Sara kısır olanın kendisi olduğunu göz önünde bulundurarak, Avraam'ın, cariyesi Agar'la evlenmesini teklif eder. Doğacak çocuk Sara tarafından yetiştirilecek ve kendi çocuğu gibi olacaktır.

Agar Paro'nun kızıdır. Sara'nın sarayda kaldığı süre içinde gerçekleşen mucizeleri gören Paro, Agar'ı "Başka birinin evinde prenses olacağına senin yanında hizmetkar olsun; daha iyidir" diyerek Sara'nın yanına vermiştir. Böylece, Mısır prensesi olan Agar, Avraam ile evlenmiş ve Yişmael doğmuştur (Midraş; Raşi).

2. Gel – Karı-koca özel ilişkisini ifade eder. İbranice terimi "**Biya – Geliş**"tir (İbn Yanah; *Talmud – Kiduşin* 2a).

Çocuğum olur – Tam çeviriyle "belki ondan [doğacak çocukla] inşa olurum". İbranice **İbane**. Tam anlamı "inşa olurum"dur. Ancak "**Ben** – Çocuk/Oğul" sözcüğüyle bağlantılıdır. Zira tıpkı bir "**Binyan** – Bina"yı inşa eden [İbranice **Bone**] ve ayakta durmasını sağlayan şeyin "**Levena** – Tuğla" olması gibi, insanı "inşa eden" şey de "**Banim** – Çocuklar"dır. Bu sözcüklerin [Binyan, Bone, Levena, Banim] hepsi aynı köke [Ben]

sahiptir. Bkz. 30:3 açık.

3. On yıl – Yani Avraam 85 yaşındayken. Bkz. 12:4. Dolayısıyla 2033 yılından bahsedilmektedir.

4. Saygısızlık etmeye başladı – Tam çeviriyle, "hanımı onun gözünde hafifledi". Bir sonraki pasukta da aynı şekilde. Agar, başkalarının yanında övünmeye ve Sara'yı hor görmeye başlar: "Bu kadar uzun zamandır çocuğu olmadığına göre, demek ki görüldüğü kadar da dürüst biri değil. Bense hemen hamile kaldım" demektir (Raşi). Ayrıca Agar, Avraam'ın soyunun devamını garanti ettiği için, artık kendini Sara'ya bağımlı hissetmemektedir (Radak).

5. Hepsi senin yüzünden – "Çocuk sahibi olmak için Tanrı'ya dua ettiğin zaman (15:2) sadece kendini düşündün. Oysa o zaman duana beni de katmış olsaydın, şimdi ikimizin çocuğu olmuş olur, tüm bu sorunlar başımıza gelmezdi" (Raşi).

Koynuna – Ya da "kollarına", ya da "kucığına".

6. Cariyen senin elinde – "Agar benim eşim ve ona kötü davranmaya hakkım yok; fakat o aynı zamanda senin cariyen ve eğer sana karşı yanlış davranıyorsa, o zaman doğru olduğunu düşündüğün şeyi yapma hakkına sen sahipsin" (Radak; *Aamek Davar*). Sara'nın niyeti Agar'a kötü davranmak değil, onun küçümseyici tavrına bir son vermektir. Fakat Agar, Sara'nın üstün pozisyonunu kabul etmektense kaçmayı tercih eder (Abravanel; Sforino).

Rabi Arye Levin, Sara gibi *Tsadeket* bir insanın

10 וַיֹּאמֶר לָהּ מִלֵּאךְ יְהוָה הִרְבֵּה אֲרֻבָּה אֶת־זֶרַעךָ
 11 וְלֹא יִסְפָּךְ מִרְבִּי: יֵא וַיֹּאמֶר לָהּ מִלֵּאךְ יְהוָה הִנֵּךְ הִרְבֵּה וְיִלְדֶּת
 12 בֶּן וְקִרְאֵת שְׁמוֹ יִשְׁמָעֵאל כִּי־שָׁמַע יְהוָה אֶל־עֲנִיךָ: יֵב וְהוּא
 יְהִיֶּה פֶּרֶא אָדָם יָדוֹ בְּכָל וַיֵּד כָּל בֶּן וְעַל־פָּנָי כָּל־אֲחִיו
 13 יִשְׁכֹּן: יֵג וְתִקְרָא שֵׁם־יְהוָה הַדְּבָר אֵלֶיהָ אַתָּה אֵל רֹאֵי כִי
 14 אֲמַרְהָ הִגֵּם הֵלֶם רֹאִיתִי אַחֲרַי רֹאִי: יֵד עַל־כֵּן קִרְא לְבָאֵר
 15 בָּאֵר לְחִי רֹאֵי הִנֵּה בֵּין־קֶדֶשׁ וּבֵין בְּרֵד: טו וַתֵּלֶד הָגֵר
 לְאֲבָרָם בֶּן וַיִּקְרָא אֲבָרָם שֵׁם־בְּנוֹ אֲשֶׁר־יִלְדָה הָגֵר יִשְׁמָעֵאל:
 16 טז וְאֲבָרָם בֶּן־שָׁמְנִים שָׁנָה וְשֵׁשׁ שָׁנִים בְּלֶדֶת־הָגֵר
 אֶת־יִשְׁמָעֵאל לְאֲבָרָם: ס
 1 א וַיְהִי אֲבָרָם בֶּן־תִּשְׁעִים שָׁנָה וְתִשְׁעִי שָׁנִים וַיֵּרָא יְהוָה
 אֶל־אֲבָרָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי־אֵל שְׁנֵי הַתְּהִלָּךְ לְפָנָי וְהִיָּה
 תָּמִים:

bayram düzenledikleri *Zimum* ya da *Zimzum* olarak tanımlar. Başka bir deyişle burası Mekke yakınlarındaki *Zenzem* kuyusudur. Ancak eğer bu doğruysa Agar Mısır'a değil, Arap Yarımadası'na doğru yönelmiştir.

Kadeş – Bkz. 14:7 açık.

Bered – Ya da Bared. *Targum Onkelos* burasının, Şur için söylediği gibi *Hagra* olduğunu söyler; bkz. p. 7 açık. Ancak *Targum Yonatan*'a göre burası *Hatsula*'dır. Kadeş ve Bered arasında yaklaşık 37km. fark vardı ve kuyu bu ikisinin arasında, Şur yolu üzerindeydi.

86 yaşındaydı – Meleğin verdiği söz sonucunda, Agar tekrar hanımına geri dönmüş ve bir süre sonra Avraam'a bir oğul doğurmuştur. Yıl 2034'tür. Bkz. p. 3 açık.

17.

☞ **Sünnet antlaşması; yeni isimler ve yeni bir yazgı.**

99 yaşındayken Avraam'a *Berit-Mila* emri verilmiştir; bu On Sınav'dan biridir. Avraam bu

ilerlemiş yaşına rağmen, daha önce hiç denenmemiş bu acı verecek operasyonu yapmak için bir an bile tereddüt etmez. Bu emir, Sara'nın Yitshak'a hamileliğinden hemen önce verilmiştir. Bunun amacı: (a) Yitshak'ın ana rahmine kutsallık içinde düşmesi; ve (b) Avraam'ın – üreme organı güçsüzleşmiş olmasına rağmen – çocuk sahibi olabileceği mucizesinin vurgulanmasıdır (Radak). *Mihtav Meeliyau*'daki açıklamaya göre, bu sınavın büyüklüğü, halkın çoğunluğu tarafından "tuhaf" karşılanacak olmasından kaynaklanmaktadır. Zira insanların bu emir yüzünden Avraam'dan uzaklaşması isten bile değildir ve bu durum, hayatını adadığı "insanlığı Tanrı'ya yakınlıklaştırmak" şeklindeki göreviyle çelişki içindedir. Dolayısıyla Avraam burada, Tanrı'ya "Ben bu insanları Sana yaklaştırmak için bu kadar uğraşıyorum; Sen ise bana bu emri vererek insanların uzaklaşmalarına sebep olacaksın; bu Senin İsteğin'le çelişmiyor mu?" deyip dememe konusunda sınanmaktadır.

1. 99 yaşındaydı – Yişmael'in doğumundan 13 yıl sonra. Yıl 2047. Bkz. p. 25. Bu vizyon, Yişmael'in kanuna göre bir yetişkin sayılmasına kadar gerçekleşmemiştir.

¹⁰ [Diğer bir] Melek ona Tanrı'nın sözleriyle “Soyunu fazlasıyla çoğaltacağım ve bolluktan sayılamayacaklar” dedi.

¹¹ Tanrı'nın [bir diğer] meleği ona “İşte hamilesin ve bir oğul doğuracaksın” dedi. “Adını Yişmael koy; çünkü Tanrı duanı kabul etti.” ¹² [Oğlun] Asi biri olacak. Hem onun eli herkese karşı, hem de herkesin eli ona karşı olacak. Yine de tüm kardeşlerinin üzerinde yerleşecek”.

¹³ [Agar] Kendisiyle konuşan Tanrı'ya bir isim vererek “Sen benim için Görüş Tanrısı'sın” dedi. Çünkü “Gördükten sonra, burada da mı gördüm?” dedi. ¹⁴ Bu sebeple, bu kuyuya Beer Lahay Roi adını verdi. [Bu kuyu] Kadeş ile Bered arasındadır.

¹⁵ Agar Avram'a bir oğul doğurdu. Avram, Agar'ın doğurduğu oğluna Yişmael adını verdi. ¹⁶ Agar Avram'a Yişmael'i doğurduğu zaman Avram 86 yaşındaydı.

[47. Sünnet]

17

¹ Avram 99 yaşındaydı. Tanrı Avram'a göründü ve ona “Ben Her-Şeye-Kadir Tanrı'yım” dedi. “Önümden yürü ve mükemmel ol.

10. Tanrı'nın sözleriyle – Tam çeviriyle “Tanrı'nın bir meleği ona ... dedi”. Ancak elbette bu sözü veren melek değil, Bizzat Tanrı'dır (krş. Radak; 18:10, Raşi o.a.).

11. İşte hamilesin – Ancak aynı ifadenin geçtiği Şofetim 13:7 ile karşılaştırma yapan Raşi'ye göre “İşte hamile kalacaksın”. Bu doğrultuda; Agar daha önceden hamile kalmasına rağmen düşük yapmıştı. Burada ise melek, Sara'ya gerektiği gibi saygı gösterdiği takdirde, Agar'ın tekrar hamile kalıp güç sahibi bir oğula sahip olacağına dair söz vermektedir.

Yişmael – Arapça *İsmail*. Tam anlamıyla “Tanrı duyacak”. Başka bir deyişle, “Tanrı, gelecekte Yişmael'in soyunun Bene-Yisrael'e çektiyeceği acılar sonunda Bene-Yisrael'in haykırımlarını duyacak” (Pirke DeRabi Eliezer).

Koy – Bu bir emirdir (Raşi).

Duanı kabul etti – *Targum*. Tam çeviriyle “isturabını duydu”.

12. Asi – *Targum*; krş. İbn Ezra. İbranice *Pere Adam*. Raşi'nin görüşü “çölde yaşayıp avcılık yapacak olan bir adam” ya da “Paran'da yaşayacak olan adam” şeklindedir.

Onun eli herkese karşı ... herkesin eli ona karşı – “Sürekli olarak hem saldırarak, hem saldırıya uğrayacak”. Ya da “o herkese [ekonomik açıdan] bağımlı olacak; herkes [ekonomik açıdan] ona ihtiyaç duyacak” (*Targum Onkelos*).

Tüm kardeşlerinin üzerinde – “Toprakları üzerinde”; ya da “tüm kardeşlerinin yakınında”. Ya

da “sayıca tüm kardeşlerine üstün” (Raşi).

Yerleşecek – Ya da “huzurlu bir şekilde yaşayacak” bkz. 14:13 açık. Krş. *Targum Yonatan*.

13. Tanrı'ya bir isim verdi – Ya da “Tanrı'ya İsmi'yle dua etti” (*Targum*). Bkz. 12:8.

Görüş Tanrısı – Ya da “Gören Tanrı” (İbn Ezra). Başka bir deyişle “Zavallıların horlanmışlığını ve sefaletini gören Tanrı” (Raşi). Agar kendisiyle konuşanın bir melek olduğunu bilmesine rağmen, bu meleğin gerçekte Tanrı'nın elçiliği ile geldiğini anlamıştır. Zira Avraam'ın evinde meleklerin görülmesi olağan bir durumdur ve Agar bu duruma aşinadır. Yine de şimdiki deneyimi onun için özel yapan, söz konusu meleğin [ya da meleklerin (p. 9 açık.)] bizzat kendisi için gelmiş olmasıdır.

Gördükten sonra... – *Targum*. Başka bir deyişle “Avraam'ın evinde sürekli melekler (bkz. ö.a.) Gördükten sonra, Tanrı'nın elçilerini burada da, yani çölün ortasında bile, görmeyi hiç bekler miydim?” (Raşi). Ya da “Gördüğüm bu olağanüstü vizyondan sonra görme kabiliyetim gerçekten hala devam mı ediyor?”; ya da “Tanrı Beni sıkıntı içinde Gördükten sonra bile, ayrıca melekleri görerek bir vizyon tecrübe etmedim mi?” (İbn Ezra).

14. Beer Lahay Roi – “Yaşayan'ı gördüğüm kuyu”. “Ebedi olan meleğin bana görüldüğü kuyu” (Raşi; *Targum*). Ya da “Hayat veren 'Görüş' Kuyusu” (*Aktav Veakabala*); “Beni gören Yaşayan'ın [=Tanrı'nın] Kuyusu” (İbn Ezra). Bu kuyu daha sonra bilinen bir dua mekanı olacaktır (bkz. 24:62). İbn Ezra burayı, Araplar'ın yıllık bir

2 ב וְאַתָּנָה בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינְךָ וְאַרְבֵּה אֹתָךְ בְּמֵאֹד
 3 מֵאֹד: ג וַיִּפֹּל אֲבִרָם עַל-פָּנָיו וַיְדַבֵּר אֵתוֹ אֱלֹהִים לֵאמֹר:
 4-5 ד אֲנִי הִנֵּה בְרִיתִי אִתְּךָ וְהָיִיתָ לְאֵב הֶמּוֹן גּוֹיִם: ה וְלֹא-יִקְרָא
 עוֹד אֶת-שְׁמֶךָ אֲבִרָם וְהָיָה שְׁמֶךָ אֲבִרָהֶם כִּי אֲבִי-הֶמּוֹן גּוֹיִם
 6 נִתְּתִיךָ: ו וְהִפְרַתִּי אִתְּךָ בְּמֵאֹד מֵאֹד וְנִתְּתִיךָ לְגוֹיִם וּמְלָכִים
 7 מִמֶּךָ יֵצְאוּ: ז וְהִקְמַתִּי אֶת-בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינְךָ וּבֵין
 8 וְזֶרְעֶךָ אַחֲרַיִךְ: ח וְנִתְּתִי לְךָ וּלְזֶרְעֶךָ אַחֲרַיִךְ אֶת אֶרֶץ
 מִגְדֹּן אֶת כָּל-אֶרֶץ כְּנָעַן לְאַחֲזָתָהּ עוֹלָם וְהָיִיתִי לָהֶם
 9 לְאֱלֹהִים: ט וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל-אַבְרָהָם וְאַתָּה אֶת-בְּרִיתִי
 תִּשְׁמֹר אֶתָּה וְזֶרְעֶךָ אַחֲרַיִךְ לְדֹרֹתָם:

dünya üzerinden silerek, aldığı görevi dünyanın tümü üzerinde yerine getirebilme gücüne sahip olacağını ima etmektedir (*Aamek Davar*).

9-14. Sünnet Antlaşması. Bu bölümde, Erets-Yisrael'in Avraam'ın soyuna verilme sözü ve sünnet emri birbirini izlemektedir. Konuların bu şekilde birbirini izlemesi, Bene-Yisrael'in Erets-Yisrael'e sahip olmaları ile sünnet arasında belirli bir ilişki olduğunu belli etmektedir. Bu bağlantı yemek sonrasında okunan duanın [*Birkat Amazon*] ikinci berahasında da dile gelmektedir. Bu emrin sembolik önemi, kesilen derinin adında da görülmektedir. *Orla* kelimesi genelde “fazlalık deri” ya da “sünnet derisi” olarak çevrilse de, daha derin bir anlam taşımaktadır. *Orla*'nın Tora boyunca çeşitli yerlerdeki ortak anlamı “amaça giden yolda bulunan engel” şeklindedir. Örneğin kişinin değiştirmekten kaçındığı ve onun Tanrı yolunda ilerlemesini engelleyen günahkar davranışları da *Orla* olarak nitelendirilmektedir (Vayikra 26:41; Yirmeyau 9:25; Yehezkel 44:7). Sünnet, insan anlayışının ötesinde olmakla beraber, insanın, Adam'ın günah işlemeyen önceki üstün manevi düzeyine ulaşmasını sağlayabilecek kadar güçlü bir araçtır. Hahamlarımız'ın öğrettiklerine göre Adam sünnetli doğmuş, fakat günah işledikten sonra üreme organını *Orla* derisi kaplamıştır (bkz. 3:21 açık.).

Bu deri parçası, Adam ile Kutsiyet arasına giren engelin sembolüdür.

Bu fazlalık deri parçasının, özellikle insan ırkının devamlılığını sağlayan organın ayrılması öğreticidir: İnsan, manevi yollarda ilerlemesini engelleyen fiziksel engelleri ortadan kaldırmalıdır. Ancak sünnetin insana bu başarıyı sağlama kapasitesi, fiziksel aktivitenin mantıksal bir sonucu değil, tersine mantığa bağlı olmayan metafizik bir durumdur.

Sünnetin erkeğin hayatının özellikle 8. gününde yapılmasının emredilmesi de onun doğaüstü özelliğini ortaya koymaktadır. Prag'lı Maaral'ın öğrettiği üzere yaratılışın doğal döngüsü “7” rakamı ile bağlantılıdır [Haftanın 7 günü veya tarımsal *Şemita* döngüsündeki 7 yıl (Vayikra 25:1-7 açık.) vb.]. “8” rakamı ise doğal sınırlamanın üstüne çıkabilme kapasitesini ifade eder. Tanrı Bene-Yisrael'e, oğullarını 8. günde sünnet etmelerini emrederek, Yahudiler'in, Tanrı ile aralarındaki engelleri aşarak doğaüstü bir kutsiyet düzeyine ulaşabileceklerini öğretmektedir. Tanrı bu düzeye ulaşma yeteneğini insana vermiştir – dolayısıyla insan bunu “yapma kabiliyetinde” olduğuna göre, bunu “yapmakla yükümlüdür” de.

² *Antlaşmamı seninle aramda yapacağım ve seni [sayıca] çok çok arttıracacağım*".

³ Avram aceleyle yüzüstü yere kapandı. Tanrı ona [tekrar ve şunları] söyleyerek konuştu: ⁴ "Bana gelince – işte seninle antlaşmam: Birçok ulusun babası olacaksın. ⁵ Ve artık 'Avram' diye çağrılmayacaksın. İsmi 'Avraam' olacak – çünkü seni birçok milletin babası yaptım. ⁶ Seni çok, ama çok verimli kılacağım ve seni uluslar haline getireceğim – krallar senin soyundan çıkacak. ⁷ Seninle ve ardından gelecek çocuklarınla aramdaki antlaşmayı, nesiller boyu, ebedi bir antlaşma olarak yerine getireceğim; hem senin Tanrım olacağım, hem de ardından gelecek çocuklarımla. ⁸ Şu anda yabancı olarak yaşadığım toprakları – Kenaan Ülkesi'ni – sana ve ardından gelecek çocuklarına ebedi bir mülk olarak vereceğim ve onlara [soyuna] Tanrı olacağım".

⁹ Tanrı [daha sonra] Avraam'a "Sana gelince – antlaşmamı korumalısın" dedi. "Hem sen, hem de nesilleri boyunca ardından gelen çocukların.

Her-Şeye-Kadir Tanrı – İbranice **E-l Şa-day**. **Şa-day** İsmi "**ŞeDay** – Yeterli [güce sahip]" sözcüğü ile açıklanır (Raşi). Tanrı, merhametini göstermeye *Yeterli*'dir; birine gerekli olan herhangi bir şeyi sağlama gücüne de *Kadir*'dir (43:14, Raşi o.a.; bkz. 1:9-13 açık.).

Önümde yürü – "Sünnet olma emrini gerçekleştirecek bana hizmet et ve bu şekilde *mükemmel ol*" (Raşi).

Bir parça deriyi sünnet ile vücuttan ayırmak her ne kadar *fiziksel* mükemmelliğin tanımına aykırıysa da, vücudun belirli bir yerindeki bu ufak değişiklik, Tanrı'yla yapılan antlaşmanın bir sembolü olacağı için, bu şekilde *gerçek* mükemmelliğe ulaşılmaktadır. Tanrı'ya bu şekilde bir yaklaşma, sadece insanın çabası ile gerçekleşmelidir. Eğer insan kesilen bu deri parçası olmadan doğsaydı, o zaman bu derinin eksikliği anlamsız olacak herhangi bir mükemmeliyet ifade etmeyecekti (Radak). İnsanın kendi çabası ile Tanrı'ya yaklaşması, onu gerçekten mükemmel yapan şeydir (bkz. p. 9-14 açık.).

Mükemmel – İbranice **Tamim**. Bkz. 6:9 açık.

4. İşte seninle antlaşmam – Antlaşmada iki taraf vardır. Dolayısıyla her iki tarafın yükümlülükleri de açık bir şekilde tanımlanmalıdır. p. 4-8 Tanrı'nın, p. 9-14 ise Avraam ve onun soyundan geleceklerin yükümlülüklerini listelemektedir.

5. Tanrı Avram'ın ismini Avraam olarak değiştirmektedir. **AvRam** ismi, "**Av Aram** – Aram'ın Babası/Lideri" isminin kısaltmasıydı. Zira Aram, Avraam'ın doğduğu yerin adıydı. Yeni verilen isim ise "**Av Amon** – Kalabalıkların/Birçok Milletin Babası" sözcüklerinin kısaltılmış halidir. Bu haliyle ismin aslında **AvraAm** değil **AvAm** olması gerekirdi. Fakat Tanrı her ne kadar

Avraam artık sadece Aram'la ilişkili değilse de eski isimdeki Reş harfini tutmuş ve yeni ismi **AvRaAm** olarak belirlemiştir (Raşi). Bu pasuğa dayanarak *Talmud* (*Berahot* 13a), Avraam'ın, "Avram" olarak çağrılmasının bundan böyle yasak olduğunu öğretmektedir.

Avraam'ın "*Birçok milletin babası*" anlamına gelen yeni isminin, *Alahasal* [kanunu] uygulamalara etkisi olmuştur: Devarim kitabında yazıldığı gibi (26:3) ilk meyveler Bet-Amikdaş'a getirilmeli ve Tanrı'ya, "Atalarımız Avraam, Yitshak ve Yaakov'a" söz verdiği Erets-Yisrael için teşekkür edilmelidir. Peki Yahudiliği sonradan kabul etmiş bir kişi doğrudan Atalar'ın soyundan gelmediğine göre bunu nasıl söyleyebilecektir? Rambam açıklar: Sonradan Yahudi olan "herkes" Avraam'ın soyundan sayılır. Ne de olsa Tora, Avraam'ı "*Birçok milletin babası*" olarak nitelendirmektedir. Bu şekilde, sonradan Yahudi olan bir kişi de, Atalarımız'a vaadettiği topraklar için Tanrı'ya aynı sözlerle teşekkür edebilir; zira o da Avraam'ın oğludur (*Mişna* – *Bikurim* 1:4, Rambam o.a.). Bu *Alaha*, Avraam'ın yenilenen isminin oldukça derin bir anlamı olduğunu vurgulamaktadır. İnsanlığın Adam ile başlayan manevi görevi Avraam'a devredilmiştir.

6. Tanrı'nın Avraam'a verdiği, "seni milletler haline getireceğim" sözü, Avraam'ın soyundan gelecekte birçok milletin çıkacağı anlamına gelmektedir. Yişmael, bu söz verildiğinde çoktan doğmuş olduğu için, bu pasukta ima edilen milletlerin içinde yer almamaktadır; zira bu söz *gelecekte* ortaya çıkacak milletlerden bahsetmektedir. Burada bahsedilen milletler Yaakov [12 Yisrael kabilesi (Ramban)], Esav [yani Edom (Raşi)], ya da Avraam'ın ileride evleneceği Ketura'nın doğuracağı çocuklardır (Radak).

Tanrı'nın, Avraam'ın soyunu krallık ile mübarek kılması ise Avraam'ın soyunun putperestliği

י זאת בְּרִיתִי אֲשֶׁר
 תִּשְׁמְרוּ בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין זֶרְעִי אַחֲרָיָה הַמּוֹל לָכֶם כָּל-זָכָר:
 יא וּנְמַלְתֶּם אֶת בָּשָׂר עֲרֻלְתְּכֶם וְהָיָה לְאוֹת בְּרִית בֵּינִי
 יב וּבֵינֵיכֶם: יב וּבֶן-שְׁמֹנֶת יָמִים יִמּוֹל לָכֶם כָּל-זָכָר לְדֹרֹתֵיכֶם
 ילִיד בֵּית וּמִקְנֵת-כֶּסֶף מְכַל בֶּן-נָכָר אֲשֶׁר לֹא מִזֶּרְעִי הוּא:
 יג הַמּוֹל | יִמּוֹל יִלִּיד בֵּיתָהּ וּמִקְנֵת כֶּסֶף וְהָיְתָה בְּרִיתִי
 יד בְּבָשָׂרְכֶם לְבְרִית עוֹלָם: יד וְעָרַל | זָכָר אֲשֶׁר לֹא-יִמּוֹל
 אֶת-בָּשָׂר עֲרֻלָּתוֹ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמִּיהָ אֶת-בְּרִיתִי
 טו וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל-אַבְרָהָם שְׂרִי אִשְׁתְּךָ
 טז לֹא-תִקְרָא אֶת-שְׁמָהּ שְׂרִי כִּי שָׂרָה שְׁמָהּ: טז וּבִרְכַּתִּי אֹתָהּ
 וְגַם נָתַתִּי מִמֶּנָּה לָּךְ בֶּן וּבִרְכַּתִּיהָ וְהָיְתָה לְגוֹיִם מִלְכֵּי עַמִּים
 מִמֶּנָּה יִהְיוּ:

için” bazı istisnai durumlarda sekizinci günden sonra yapılması gereken sünnetlerden söz etmektedir (Raşi). Ayrıca “parayla satın alınan” daha büyük köleler de sünnet edilmelidir.

14. Canı, halkının arasından kesilecektir – Bilerek ve isteyerek sünnet olmayı reddeden olgun bir kişi “*Karet – Ruhun Kesilmesi*” ile cezalandırılacaktır. Bu terim böyle bir kişinin halkın bağlı olduğu manevi kaynakla bağlantısının kesilmesini ya da söz konusu ruhun Gelecek Dünya’daki payını kaybetmesini ifade eder. Ayrıca zamansız ve çocuksuz ölüm anlamına da gelir (bkz. Vayikra 7:20 açk.; 9:11).

15-22. Sara’ya verilen söz. Başta, antlaşma sadece Avraam’la gerçekleştirilmiştir. Fakat bu noktada, Sara da antlaşmaya eşit bir taraf olarak katılmaktadır. Avraam’ın yeni rolünün önemi, isminin değiştirilmesi ile belirtildiği gibi, Sara’nın ismi de onun yeni rolünün önemini vurgulayacak şekilde değiştirilmektedir (Hirsch). Sonu *Yud* harfi ile biten Saray ismi “*Prensesim*” anlamına gelmektedir. Bu isim, Sara’nın, sahip olduğu düzeyi Avraam’ın eşi olmasına borçlu olduğunu ima etmektedir. Fakat bu noktadan itibaren, statüsünü “*Tüm ulusların prensesi*” olarak

belirten, *Sara* ismi ile çağrılacaktır. Sara, antlaşmadan önce, sadece Avraam’ın ve onun doğduğu memleket olan Aram’ın prensesi iken, antlaşmadan sonra sınırlar kaldırılmış ve Sara “tüm insanlığın prensesi” haline dönüşmüştür (Raşi; *Talmud – Berahot* 13a).

Önceleri Sara kısrıdı. Yeni ismi onun bu konudaki kaderinin de değiştiğini ifade etmektedir. Nitekim isminin değiştirilmesinden hemen sonra, Tanrı, ilerlemiş yaşından dolayı normal şartlarda çocuk sahibi olma şansı olmayan Sara’nın bir oğul doğuracağını haber vermektedir. Tora’nın Atalar’la ilgili anlatımlarına bakıldığında kısırlık konusunun birçok kez tekrarlandığını görmekteyiz. Fakat dualar ve bunun sonucunda Tanrısal müdahale ile her seferinde bu sorun çözüme ulaşmaktadır. Tanrı bu şekilde Bene-Yisrael’in doğal yollarla değil, sadece Tanrı’nın mucizeleri sayesinde dünyada var olduklarını ispatlamaktadır.

¹⁰ Sizinle ve ardından gelecek çocuklarınızla aramdaki, korumanız gereken Antlaşmam şudur: İçinizdeki her erkeği sünnet edeceksiniz. ¹¹ Fazlalık derinizi keseceksiniz. [Bu,] Sizinle aramdaki antlaşmanın işareti olacak.

¹² “Nesilleriniz boyunca, içinizdeki her erkek, [ayrıca] senin soyundan olmayıp, gerek evde doğmuş, gerekse de bir yabancidan parayla satın aldığın [her köle], sekiz günlükken sünnet edilecek. ¹³ İster evinde doğmuş, isterse de parayla satın aldığın [her köle] kesinlikle sünnet edilmelidir. [Böylelikle] Antlaşmam vücudunuzda, ebedi bir antlaşma olarak bulunacaktır. ¹⁴ Fazlalık derisini kesmeyen sünnetsiz bir erkeğin canı, halkın arasından kesilecektir – [çünkü] antlaşmamı ihlal etmiştir”.

[48. Sözlerin Tutulması]

¹⁵ Tanrı Avraam’a “Eşin Saray – artık onu ‘Saray’ diye çağırma” dedi; “çünkü ismi [bundan böyle] ‘Sara’dır. ¹⁶ Onu mübarek kılacağım ve sana ondan [doğacak] bir oğul vereceğim. Onu [Sara’yı] mübarek kılacağım ve o, uluslar [annesi] haline gelecek – halkların kralları ondan türeyecekler”.

10. Antlaşmam şudur – Sünnet, burada “antlaşma[nın kendisi]” olarak adlandırılırken, bir sonraki pasukta “antlaşmanın işareti” olarak nitelendirilmektedir. Bu değişiklik, gerçek “antlaşma”nın doğrudan sünnet değil, başka bir şey olduğunu ima etmektedir. Rabi Samson Raphael Hirsch bu noktada, Yahudilik’teki temel bir prensibe işaret eder: Yahudilik’te her mitsva iki bölümden oluşur: Fiziksel aktivite ve onun altında yatan manevi ve ahlaki öğretiler. Bu iki bölümün biri, diğeri olmadığı sürece anlamsızdır. Zira birinin eksik olması, diğerrinin sadece havada kalmasına neden olacaktır. Mitsvaların içeriğinde bulunan ahlaki değerleri gözardı ederek, onları sadece fiziksel birer aktivite olarak gerçekleştirmek yeterli olmadığı gibi, sadece altlarında yatan manevi ve ahlaki öğretilere yoğunlaşp fiziksel aktiviteyi gözardı etmek de herhangi bir ilerleme sağlamayacaktır. Bu ilerlemeyi sağlayabilmek için, mitsvaları “her iki yönü” ile, yani tam olarak gerçekleştirmek gereklidir. Burada, mitsvanın fiziksel aktivite ile ilgili bölümü “antlaşma” sözcüğü ile ifade edilirken, altında yatan derin anlamı ise “antlaşmanın işareti” şeklinde tanımlanmaktadır.

Fazlalık derinizi keseceksiniz – Targum; Raşi. Ya da “sünnet olacaksınız” (Radak, Şeraşim; Hizkuni; Septuaginta). Ya da “sünnet olduğunuzda...” (Saadya Gaon). Mitsvat Ase No.2 (Sefer Elle Amitsvot).

11. Antlaşmanın işareti – Sünnet, insanın vücuduna onun “Tanrı’nın kulu” olduğunu mühürleyen bir işarettir. Yahudiler farklı bir Neşama [Ruh] taşıdıkları gibi, vücutları da farklı

olmalıdır. Tanrı bu işaretin özellikle üreme organına konulmasını emretmekle, sünnetin, Bene-Yisrael’in sonsuzluğunu sembolize ettiğini vurgulamaktadır (Sefer Ahinuh).

Bu pasukta, her babanın oğlunu sünnet etmesi emredilmektedir. Bu, Tora’daki 248 pozitif mitsvadan birisidir. Eğer kişinin babası – veya milletin temsilcisi olan Bet-Din – bu yükümlülüğü gerçekleştirmediyse, Bar Mitsva yaşından itibaren, kişi kendisini sünnet ettirmekle yükümlüdür (Radak).

12. Senin soyundan olmayıp – “Yabancidan almış olmana ve dolayısıyla senin soyundan olmamasına rağmen bir köleyi sünnet etmelisin”.

Evde doğmuş – Talmud’a (Şabat 135b) göre “içinizdeki her erkek” tanımı öz çocukları ifade ederken, “evde doğmuş” terimi evde doğmuş köleleri ifade etmektedir. Buna göre ister efendinin evindeki cariyeden doğmuş olsun [ki bu durumda doğan çocuk efendiye aittir], ister doğduktan sonra parayla dışarıdan satın alınmış olsun, efendi, Yahudi olmayan köleyi sünnet etmekle yükümlüdür (Raşi).

Sekiz günlük – Krş. Vayikra 12:3.

13. [Her köle] – Bir önceki pasuk bunlardan bahsetmiş olmasına karşın, bu pasuk gerek evdeki bir cariyenin doğurduğu, gerekse de doğumdan hemen sonra satın alınmış bir köleden tekrar bahsetmekte, ancak bu kez “sekiz günlük” ifadesini kullanmamaktadır. Önceki pasuk, kölelerin, yaşamlarının sekizinci gününde sünnet edilmeleri gerektiğini belirtirken, bu pasuk, “evde doğanlar

- 17 יִי וַיִּפֹּל אֲבִרְהָם עַל-פָּנָיו וַיִּצְחַק וַיֹּאמֶר בְּלִבִּי
הִלְבֵּן מֵאֵה-שָׁנָה יוֹלֵד וְאִם-שָׂרָה הִבְתִּתְּשָׁעִים שָׁנָה תֵּלֵד:
18 יִי וַיֹּאמֶר אֲבִרְהָם אֶל-הָאֱלֹהִים לֹא יִשְׁמָעָאֵל יְחִיָּה לְפָנָיִךְ:
19 יִי וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֲבִלִי שָׂרָה אֲשֶׁתִּי יִלְדַּת לִּי בֶן וְקִרְאָתָּ
אֶת-שְׁמוֹ יִצְחָק וְהִקְמַתִּי אֶת-בְּרִיתִי אִתּוֹ לְבְרִית עוֹלָם לְזֶרְעוֹ
20 אַחֲרָיו: כ וְלִי-שְׁמָעָאֵל שְׁמַעְתִּיךָ הִנֵּה | בִּרְכָתִי אִתּוֹ וְהַפְרִיתִי
אִתּוֹ וְהִרְבִּיתִי אִתּוֹ בְּמֵאֵד מְאֹד שְׁנַיִם-עָשָׂר נָשִׂאִם יוֹלִיד
21 וּנְתַתִּיו לְגוֹי גָּדוֹל: כא וְאֶת-בְּרִיתִי אֲקִים אֶת-יִצְחָק אֲשֶׁר
22 תֵּלֵד לְךָ שָׂרָה לְמוֹעֵד הַזֶּה בְּשָׁנָה הָאֲחֵרָת: כב וַיְכַל לְדַבֵּר
23 אִתּוֹ וַיַּעַל אֱלֹהִים מֵעַל אֲבִרְהָם: כג וַיִּקַּח אֲבִרְהָם
אֶת-יִשְׁמָעָאֵל בְּנוֹ וְאֵת כָּל-יְלִידָיו בֵּיתוֹ וְאֵת כָּל-מִקְנֵת כֶּסֶף
כָּל-זָכָר בְּאֲנָשֵׁי בֵּית אֲבִרְהָם וַיָּמַל אֶת-בָּשָׂר עֶרְלָתָם בַּעֲצֵם
24 הַיּוֹם הַזֶּה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אִתּוֹ אֱלֹהִים: מִפְטִיר כד וְאֲבִרְהָם
25 בֶּן-תִּשְׁעִים וְתִשְׁעֵי שָׁנָה בָּהֶמְלֹךְ בָּשָׂר עֶרְלָתוֹ: כה וַיִּשְׁמָעָאֵל
26 בְּנוֹ בֶּן-שִׁלֵּשׁ עָשָׂר שָׁנָה בָּהֶמְלֹךְ אֵת בָּשָׂר עֶרְלָתוֹ: כו בַּעֲצֵם
27 הַיּוֹם הַזֶּה נָמוֹל אֲבִרְהָם וַיִּשְׁמָעָאֵל בְּנוֹ: כז וְכָל-אֲנָשֵׁי בֵּיתוֹ
יָלִיד בְּיָת וּמִקְנֵת-כֶּסֶף מֵאֵת בֶּן-נֶכֶד נָמְלוּ אִתּוֹ: פ פ פ

içinde bu kehanetin gerçekleşmesini beklemiş ve sonunda buna şahit olup, dünya üzerinde büyük bir hakimiyet sağlamışlardır. Yitshak'ın soyundan gelen ve kendilerine verilmiş olan sözlerin işledikleri günahlar sebebiyle ertelendiği bizler de, bizimle ilgili kehanetlerin mutlaka gerçekleşeceğine dair ümidimizi yitirmemeli ve Tanrı'nın sözlerinin her an gerçekleşebileceğini tam bir inançla bilmeliyiz" (Rabenu Hananel'den alıntı yapan Rabenu Bahya).

22. Yükseldi – Bu ifade peygamberlere özgü bu vizyonun sona erdiği anlamına gelmektedir (More Nevuim 1:10). Bkz. 11:5 açık.

23. Tam bu gün içinde – Krş. Raşi. İbranice *Beetsem Ayom Aze*. Başka fikirlere göre "günün en aydınlık olduğu zamanda" (*Pirke DeRabi Eliezer* 29; bkz. 7:13 açık.). Bazı otoriteler [Yom Kipur'la ilgili emirde aynı terimin geçtiğine dikkat çekerek (*Vayikra* 23:28 v.d.)] bunun Yom Kipur'da gerçekleştiğini belirtirken (*Pirke DeRabi Eliezer*); bazıları ise [Mısır çıkışı ile ilgili olarak da kullanılmasıyla bağlı olarak (*Şemot* 12:41)] bu günün Pesah olduğunu öne sürer (krş. 19:3, Raşi o.a.). Pasuğun alternatif bir çevirisi ise "Tanrı'nın kendisiyle konuştuğu tam bu gün içinde" şeklindedir (Rabi Arye Kaplan).

¹⁷ Avraam aceleyle yüzüstü yere kapandı ve güldü. “Yüz yaşındaki biri baba olabilir mi? Ya doksan yaşındaki Sara doğurabilir mi?” diye düşündü. ¹⁸ Avraam Tanrı’ya, “Keşke Yişmael Senin önünde yaşasa!” dedi.

¹⁹ Tanrı “Yine de – eşin Sara sana bir oğul doğuracak; adını Yitshak koyacaksın” dedi. “Antlaşmamı, onun ardından gelecek çocukları için ebedi bir antlaşma olarak, onunla yerine getireceğim. ²⁰ Yişmael ile ilgili olarak da – seni duyudum. Onu mübarek kıldım; onu verimli kılacağım ve sayıca çok çok artıracacağım. Oniki prense baba olacak ve onu büyük bir millet haline getireceğim. ²¹ Ancak antlaşmamı, Sara’nın sana gelecek yıl bu vakitte doğuracağı Yitshak ile yerine getireceğim”.

²² Onunla konuşmasını bitirdikten sonra, Tanrı Avraam’ın üzerinden yükseldi.

²³ Avraam, oğlu Yişmael’i, [hizmetkarlarından] hem tüm evinde doğanları, hem de parayla satın aldıklarını – Avraam’ın evindeki tüm erkekleri – aldı ve onların fazlalık derilerini, Tanrı’nın kendisiyle konuştuğu üzere, tam bu gün içinde kesti.

²⁴ Avraam, fazlalık derisinden sünnet olduğunda 99 yaşındaydı. ²⁵ Oğlu Yişmael, fazlalık derisi kesildiğinde 13 yaşındaydı. ²⁶ Avraam’ın ve oğlu Yişmael’in sünnet olduğu işte bu günde, ²⁷ evinin tüm erkekleri – hem evde doğmuş olanlar, hem de yabancidan parayla satın alınmış olanlar – onunla birlikte sünnet oldular.

17. Güldü – İbranice **Yitshak**. Oğlunun ismine denktir. Bazıları buradaki anlamını doğrudan alıp “güldü” çevirisini yaparken (Abravanel; Septuaginta), bazı görüşlere göre kelimenin buradaki anlamı “çok memnun oldu” şeklindedir (Targum; Saadya Gaon; Raşi).

Avraam’ın gülüşü şüpheli değil, sevinç doludur. Sara’nın ona bir oğul doğuracak olmasından dolayı duyduğu sevinçle gülmüştür. Targum Onkelos da “güldü” kelimesini, “**Vahadi** – Memnun Oldu” olarak çevirmektedir. Diğer yandan Sara’nın gülüşüyle (bkz. 18:12) ilgili olarak, Tora yine aynı sözcüğü kullanmış olmasına karşın, Targum Onkelos’un oradaki çevirisi “**Vehayhat** – Güldü” şeklindedir. İki gülüş arasında fark vardır: Avraam Tanrı’ya tam olarak inanmış ve memnuniyeti sebebiyle gülmüştür. Sara’nın gülmesinde ise bir inanmazlık veya şüphelilik rol oynamıştır. Tanrı bu yüzden, Sara’ya kızmış olmasına karşın Avraam’a kızmamıştır (Raşi).

18. Keşke Yişmael Senin önünde yaşasa – Avraam’ın cevabı iki yönlüdür: (a) “100 yaşında baba, 90 yaşında anne olmak! Ben bu kadar büyük bir ödülü haketmiyorum!” (b) “Sadece Yişmael senin önünde dürüst bir kişi olarak yaşasa; bu bile bana yeter”. Rabi Samson Raphael Hirsch’in açıklamasına göre, Avraam, Tanrı’nın Yişmael’i reddeden imasını duyunca şoka girmiştir. Ne de olsa bu noktada Yişmael’i çok sevmektedir ve Avraam’a verilmiş manevi görevin meşalesini onun taşımasını istemektedir. Ramban’ın açıklamasına göre ise Avraam, yeni

oğlunun doğması ile Yişmael’in hayatının sona erebileceğini düşünmüş ve bu yüzden dileğine, Yişmael’in *hayatta kalması* [“yaşasa”] konusunda bir dua eklemiştir.

19. Yine de – İbranice **Aval**. Genel anlamı “fakat”tır. Ancak burada, “gerçekten de” anlamında bir tasdik ifadesidir; bkz. 42:21 (Raşi). Ramban’a göre ise “sadece” anlamı vardır. Başka bir deyişle Tanrı şöyle demektedir: “Söz konusu ebedi Antlaşmam’ı sadece sana şu anda müjdesini vermekte olduğum ve Sara’nın doğuracağı çocukla ve onun ardından gelen soyuyla yerine getireceğim. Yişmael’i de mübarek kılıp soyunu kalabalık yapacağım; ama o, antlaşmaya dahil olmayacak”.

Yitshak – Tam çeviriyle “gülecek” ya da “güldü”. Bu isim, Avraam’ın memnuniyet ifade eden gülüşü [Tsehok] ile paralel olarak verilmiştir (Raşi). Burada ve p. 21’de, Tanrı, Avraam’la yaptığı antlaşmanın sadece Yitshak ile devam edeceğini önemle vurgulamaktadır.

20. Oniki prens – Bunlar 25:13-15’te sayılmaktadır. İbranice **Nesiim**. Tora’nın bu sözcüğü kullanmasının sebebi, aynı zamanda “bulutlar” olarak da çevrilebilmesidir. Nitekim Yişmael’in soyu belli bir zaman yükselcek, fakat daha sonra rüzgarın dağıttığı bulutlar gibi dağılacaktır (Raşi).

“Bu kehanetin, Yişmael’in soyu [yani Araplar] için İslamiyet’in yükselişi sonucunda, 2337 yıl sonra gerçekleştiğini görmekteyiz [MS. 624]. Tüm bu süre boyunca Yişmael’in soyu özlem